

SPORDA BAŞARI VE BAŞARISIZLIĞI ETKİLEYEN  
İÇSEL VE DIŞSAL NEDENLER  
(DENETİM ODAĞI)

**Doç. Dr. Seyhan HASIRCI**

**1998 - İZMİR**

<b>İÇİNDEKİLER</b>	<b>SAYFA</b>
<b>BÖLÜM 1. YÜKLEME KURAMI VE DENETİM ODAĞI.....</b>	
<b>1.1. Yükleme Kuramı:.....</b>	
<b>1.1.1. Fritz Heider' in Kuramı.....</b>	
<b>1.1.2. Bernard Weiner' in Kuramı.....</b>	

1.1.3. Diğer Yaklaşımlar:.....	
1.2. Denetim Odağı - Locus Of Control (LOC).....	
1.2.1. Denetim Odağı Kavram ve Tanımı.....	
1.2.2. Denetim odağını hazırlayan ön koşullar:.....	
1.2.3. Denetim odağı konusunda yapılmış çalışmalar:.....	
1.3.1. Spor alanında denetim odağı ile ilgili yapılan çalışmalar.....	
1.3.2. Spor alanında başarı - başarısızlığa ilişkin araştırma modelleri ....	
1.3.2.1. Mc Hugh, Duguin ve Frieze'nin Modeli.....	
1.3.2.2. Nitsch ve Allmer'in Başarı ve Başarısızlığa İlişkin Sınıflandırma Şeması:.....	
1.3.2.2.1. Başarı - Başarısızlığı etkileyen içsel-dışsal nedenler.....	
1.3.2.3. Wingate Sport Achievement Responsibility Scala (WSARS) Sporda Başarı Sorumluluğu ölçeği (SBSÖ).....	
<b>BÖLÜM II. TÜRKİYEDE ÜST DÜZEY SPORCULARI VE DENETİM ODAĞI..</b>	
2.1. Örneklem Seçimi.....	
2.1.1. Bireysel spor dalları:.....	
<b>BÖLÜM III. BULGULAR VE SONUÇ:.....</b>	
3.1. Bulgular:.....	
3.2. Sonuç ve Tartışma:.....	
<b>KAYNAKÇA:.....</b>	

## **GİRİŞ**

Spor, bireylerin bedensel, motorsal ve zihinsel performanslarını ortaya koydukları bireysel ve toplumsal bir olgudur.

Tüm sportif eylemlerin temelinde büyük ölçüde performans yatar. geçme, yenme, başarma ve kendini kanıtlama performansın temel öğeleri olarak kabul edilir. Kimi insan yeteneğine bağlı olarak performansını arttırarak başarıya ulaşırken, kimisi de tam tersine başarısız olur.

Bu doğrultuda modern spor büyük ölçüde performansa yöneliktir. Sporda sonuç açısından önemli olan kazanmaktır, ne varki kaybetmekte söz konusu

olabilmektedir, ancak elde edilen bu sonucun nasıl algılandığını belirleyen neden, önemli bir faktör olarak düşünülmektedir. Kazananlar mutludurlar, kaybedenler ise tam tersine genelde mutsuz olurlar. Tabi kaybedenler başarısızlıklarına neden olan sebeplerin ortaya çıkarılmasına ilişkin bir çabaya girerler. Hiç kuşkusuz bir sonraki yarışmayı kazanmak için bir önceki yarışmada eksik olan davranışlarını bulup ortaya çıkartmak ve bir daha tekrarlamıyarak başarılı olmayı amaçlarlar.

Günümüzde gerek okul sporlarında ve gerekse yarışma sporlarında yarışmalardan başarılı ve başarısız sonuçlar alınır. Alınan bu sonuçlar; antrenörler, yöneticiler, taraftarlar, sporcular ve hatta spor ile ilgili yayın yapan kurumlarca değişik biçimlerde açıklanarak anlatılmaya çalışılır. Sporcuların dışında kalan kişi, kurum ve kuruluşlarca ortaya konulan açıklamalar konumuzun tamamen dışındadır. Burada önemli olan sporcuların herhangi bir yarışma sonrası elde ettikleri sonucun (başarı/başarısızlık) kendileri tarafından nasıl algılanıp ne şekilde açıklandığıdır.

Sporcuların yapacakları açıklamalar ve yaklaşımlar bizlerin spor adına bu alanda daha başarılı sonuçlar almamıza yardımcı olabileceği gibi sporcularımızın antrenörleri tarafından daha iyi bir şekilde tanınma fırsatını da verecektir. Nitekim sporcuların yarışma sonrası başarı ve başarısızlıklarını farklı nedenlerle açıklamaya çalışırlar. Bazılarına göre başarı ve başarısızlığın nedeni; şans ve işin güçlüğü iken, bazılarına göre de; çaba, çalışma ve yeteneğin önemli bir rol oynadığı söylenmektedir.

Özünde bu açıklamalar, diğer yaşam alanlarında olduğu gibi spor yaşam alanında da içsel ve dışsal nedenler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılabilir.

Bu çalışmamızda Türkiyedeki üst düzey sporcularının kendi başarı ve başarısızlıklarını daha çok nasıl algıladıklarını ve nelere yüklemlediklerinin açıklanmasına yönelik olacaktır. Başarılı ya da başarısız olan sporcuların sorumluluklarını daha çok içsel nedenleremi yoksa dışsal nedenlere mi atfettiklerinin diğer kişiler tarafından anlaşılmasına yöneliktir.

Bu güne kadar bu alanda yapılmış çalışmalara baktığımızda; başarılı olan sporcuların daha içsel denetim eğilimli, başarısız olanların ise daha dışsal denetim eğilimli olması, ayrıca bireysel spor dallarıyla uğraşan sporcuların, takım sporu ile uğraşanlara oranla daha içsel denetim eğilimli oldukları dikkati çekmektedir. Tabi bu durum; başarılılar iç, başarısızlar dış denetimlidir gibi bir sonuç çıkarmak kesinlikle yanlış olacağını hatırlatmakta yarar görmekteyim.

Çalışmamızı iki ana bölüm oluşturmaktadır, birinci bölümümüzde yükleme kuramı ve denetim odağı kavramı tanıtılmış, bunu izleyen kısımda literatürde bu konuda yapılmış olan araştırmalara ve bu araştırmalarda kullanılan modellere yer verilmiştir. Araştırmamızın ikinci bölümünde; Ülkemizde Ulusal düzeyde spor yapan bireysel ve takım sporcularında uygulanan test ve testin sonuçlarına yer verilmiştir. Ek.1 de ülkemiz insanına uygulanabilirliği mümkün olan sporda başarı ve başarısızlık sorumluluğu ölçeği güvenirlilik-geçerlilik çalışması bulunmaktadır.

## **BÖLÜM 1. YÜKLEME KURAMI VE DENETİM ODAĞI**

### **1.1. Yükleme Kuramı:**

Yükleme kuramının anahtar unsuru algılamadır, kişilere önemli başarılarınızı neye bağlıyorsunuz? diye sorduğumuzda aslında onların algılamaları sorulmaktadır. İnsanları algılamak sık sık onların iç durumlarına ilişkin çıkarımları gerektirir. Bir kişiyi düşünürken, güdüler, kişilik, heyecanlar ve tutumlarla ilgileniriz ve böylesi çıkarımları sınırlı bir bilgiye dayalı olarak yapmak zorundayız, çünkü yalnızca yüz ifadeleri ve mimikleri, geçmiş davranışlardan anımsadıklarımız, kişinin kendi iç durumu hakkında söyledikleri ve benzeri dış işaret ve ipuçlarına ulaşabiliriz. Gerçekte kişinin iç durumuna ilişkin doğrudan bir bilgimiz yoktur, yalnızca dış ipuçlarına dayalı bilgilere sahibizdir (16).

Kişinin ya da bir başkasının algılanması sosyal psikolojinin temel taşlarından birisi olmuştur. Bu olayın ana nedeni sosyal davranışın analizinde "Sosyal uyarmanın fiziksel ve objektif özelliklerinin ve dinamiklerinin, subjektif özellikler ve dinamiklerden daima daha az anlamlı olarak görülmesi olgusu olabilir" (75). Eğer sosyal yargının yanlışlık ve hatalarla dolu olduğu, ayrıca bilgi işlemede optimal kurallar yerine, temsil edilebilirlik ve mevcut bilgilerden yararlanma istekleri gibi basitleştirici yaratıcılık yöntemleri kullandığı dikkate alınırsa bu olgunun nedeni kolayca anlaşılabilir. Hewstone' nin de belirttiği gibi bir bireyin tepkisi ile fiziksel ya da objektif geçerlilik arasında vasıta rolü oynayan bilişsel süreçleri tanımaksızın, insan eylemlerini ve do layısı ile sosyal davranışı açıklamak güçtür (9). Bu çıkarımların ele alınıp araştırılması sosyal psikolojik araştırmaların en etkin alanlarından biri olmuştur.

Söz konusu çıkarımlar yükleme kuramı adı verilen bir çok kuramsal yaklaşım tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bir yükleme bir araştırmacının açık

davranışına bakarak başka bir bireyin ya da kendisinin içsel durumu hakkında yaptığı bir çıkarımdır.

Yüklemleme kuramı, normal insanların toplumsal olayları nasıl algıladıkları üzerinde yoğunlaşır. İnsanların yaptıkları nedensel açıklamalar ya kişiye özgü, kişinin içinde olmaları (heyecanlar, tutumlar, kişilik özellikleri ve yetenek) ya da kişinin dışında olmaları (çevresindeki insanlar, yaptığı iş, şans ve hava koşulları gibi) açısından ele alınırlar. Bunlardan bazıları tutarlı (yetenek işin güçlüğü gibi) bir kısımda tutarsızdır (çaba şans gibi).

Konuyu daha değişik bir boyutta ele alacak olursak, spor alanında başarı ve başarısızlığın sporcular tarafından nelere yüklemendiğini aşağıdaki örnekte şöyle açıklayabiliriz. Deneyimli iki voleybol oyuncusu deneyimsiz iki oyuncuya karşı ikili yarışma yapmak üzere karşı karşıya getirilmişlerdir, karşılaşmanın sonucunu önceden kestirmek hiçte zor olmasa gerek, nitekim sonuçta deneyimliler deneyimsizlere karşı oyunu 15 1 ve 15 3 gibi çok açık bir farkla kazanmışlardır. Karşılaşmadan sonra maçı kaybedenler, kaybetmelerinin nedenlerini içlerinden birinin omuzunun incindiği ve şanssız bir günde oldukları şeklinde açıklamışlardır. Oysa maçı kaybedenler aslında, kendilerinden daha yetenekli bir ekip ile oynadıklarından, kaybetmelerini şanssızlığa ve incinmiş bir omuza yüklemlediklerinden gerçeği görmezler, bunun böyle olması kaybedenlerin bilinç altında ego' larını korumaya yaramaktadır. Bu onları daha iyi bir voleybolcu yapmasa da kendilerini beğenme duygusunu korumalarına yardım eder (11).

Weiner' ın yüklemleme kuramı, motivasyonu kavramaya yönelik bir yaklaşımdır; bu kuram kişilerin olayları anlamaya, açıklamaya ve öngörmeye çabaladıkları ya da uğraştıkları görüşünden hareket eder. Oysa ki diğer motivasyon kuramcıları Mc Clelland ve Atkinson (1964) başarı motivasyonu kavramını karmaşık formüller

ve yapılarla açıklamaya çalışırlar (42). Bu durum yüklemleme kuramında böyle değildir, yüklemleme kuramı her insanın kendi eylemlerini algılanan nedenler çerçevesinde açıklamaya çalıştığını savunur. Yüklemleme kuramını kullanan araştırmaların pek çoğu insanların ne zaman ve ne için yüklemleme kategorilerini seçtiklerini anlamaya çalışır. Örn. bir sporcu başarısızlığının nedenini sistematik bir şekilde şanssızlığa bağlıyorsa burada sorumluluğu kabullenmeye karşı bir isteksizlik görebiliriz. Sporcuların genellikle seçtikleri yüklemlemeler, onların motivasyonla ilgili yapılarını ortaya çıkarır, dahası onların algılamalarını değiştirmeye yardımcı olmak amacıyla başarı motivasyonlarına önemli bir etkiye bulunur.

Bu nedenle yüklemlemeler, bireyin başarı ve davranışlarının nedenleri konusundaki atıflarıyla çok yakından ilgilidir. Örn. bazı genç sporcular, başarısızlıklarını doğuştan kazanılmış doğal yeteneklerinin olmamasına yüklemeler, doğuştan kazanılmış doğal yetenek göreliliği olarak değiştirmeyeceğinden bu genç sporcuların branşlarında daha iyi bir düzeye gelebilme yönünde bir değişikliği görebilmeleri zordur. Bunun yanında genç sporcuların başarısız olmalarının nedeni olarak şanssızlık ya da yeteri kadar efor sarfetmedikleri anlayışlarını gözden geçirdiklerinde ve teşvik edildiklerinde bir değişimin olacağı duyguları gelişir, her şeyden önce şanslarının da değişebileceği anlayışına sahip olurlar. Böylece sporcu daha fazla çaba sarfederek yaptığı spor dalında daha başarılı olma eğilimine girecektir.

### **1.1.1. Fritz Heider' in Kuramı**

Heider yüklemleme kuramının kurucusu olarak tanınır, temel yüklemleme modelini ilk önerenlerden birisidir. Heider'ın (1944) yüklemleme modelinin temeli insanların kendi yaşamlarına dengelilik ve öngörülebilirlik verebilmek amacı ile günlük olayları anlama ve öngörebilme arzularına dayanır (23). Daha değişik bir

anlatım ile Heider'ın (1958) "Sağduyu psikolojisi"nin bir bölümü olan ve davranışın naif analizini 'konu alan düşünceleri gözlenebilen davranışın gözlenmiyen nedenlere bağlantı biçimini ortaya koymaktadır (24). Heider'e göre, bireyin bu etkinliği, kaostan itibaren bir örgütlenme yapmayı, sürekli değişen uyarıların, çevrenin değişmeyen özellikleriyle ilişkilendirmeyi sağlamaktadır. Bu durum kişisel ve çevresel nedenleri ayırt etmeye yol açmaktadır. Kişisel nedenler, kişinin kendine bağlı etmenler (niyet, çaba, kapasite gibi) iken, çevresel nedenler, kişinin dışında bulunan (şans, kader, işin güçlüğü gibi) etmenlerdir (.11).

Heider' e göre sonuçlar ya kişiye (kişisel güç) ya çevreye (çevresel güç) ya da her ikisine birden yüklenir. Kişisel güç, yetenek ve efordan oluşur, efor ise niyet ve uygulama faktörlerinden oluşur. Niyet, niteliksel bir ögedir ve kişiye ne yapmağa çalıştığını gösterir; uygulama ise niceliksel bir öge olup ne kadar çabanın harcanmış olduğunu gösterir. Heider' ın temel modeli Şekil 1'de görüleceği gibi çevresel güç, işin güçlüğü ve şans faktöründen oluşur. Heider, işin güçlüğüne şans faktöründen daha önemli görür. Şekilde görüleceği gibi yeteneğe ilişkin kişisel güç boyutları ile işin güçlüğüne ilişkin çevresel güç faktörü etkileşmekte böylece bu etkileşim sonucu yapabilmek ya da yapamamak gibi ayrı bir boyut oluşmaktadır. Bu anlamlıdır, eğer iş güç fakat başarılabilmiş ise bunun nedeni çok büyük yetenekten dolayıdır, aksine eğer kişi yeteneğe sahip olmasına rağmen, başarısız oluyorsa bunun nedeni işin güçlüğüne büyüklüğünden dolayıdır, işin güçlüğü ve kişinin yeteneğine bağlı olarak yapmak ya da yapmamak boyutunda çeşitli diğer yüklemeler ortaya çıkabilir.

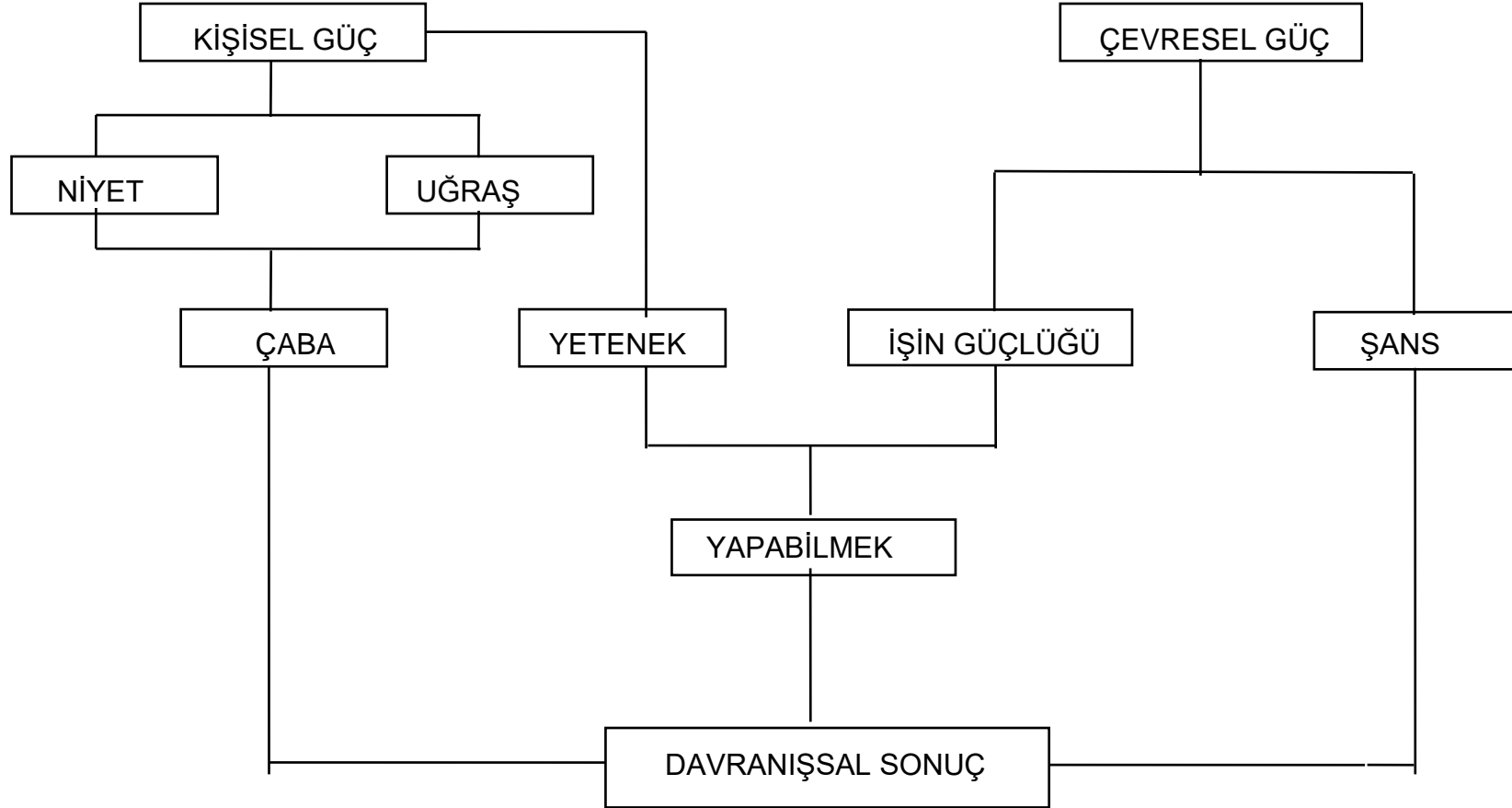
Bir çok yüklemleme durumuna, çok fazla tutarlı olmayan şans faktörü girmektedir, şans sistematik olmayan bir yoldan sonuç üzerinde istenen ya da istenmeyen bir değişikliğin olmasını sağlayan bir çevresel faktör değişkenidir. Bununla birlikte bir kişinin şans diye adlandırdığını, diğer kişinin yetenek diye adlandırma olasılığını



daima aklımızda tutmamız gerekir. Örn. topu sürekli rakibinin arkasına düşürebilen bir tenis oyuncusu yetenekli olarak değerlendirilebilir ancak rakibi, bu olayı şans olarak görebilir. Sonuç olarak, görünüşte çok basit olan şans faktörü çok karmaşık bir biçimde karşımıza çıkabilir. Tüm bu faktörler (çaba, yetenek, işin güclüğü ve şans) bir davranışsal sonuçla bütünleşirler, bu davranışsal sonuç bireyin (neden) olarak yüklemlediği şeydir (11).

Heider, kişisel ve çevresel öğeler arasındaki nedensellik ilişkisini toplumsal olarak görmüştür, onun akıl yürütmesi şu formül ile ortaya çıkmaktadır;

**DAVRANIŞSAL SONUÇ: KİŞİSEL GÜC + ÇEVRESEL GÜÇ**



Şekil - 1: Fritz Heider' in temel Yükleleme Modeli Şeması

Kaynak : Fritz Heider, Psychology of Interpersonal Relations, Laurence Erlbaum, Associates, NEW JERSEY 1958.

### 1.1.2. Bernard Weiner' in Kuramı

Weiner (1972) belirli bir ortamda bir işin yapılması konusundaki açıklamaları dikkate almaktadır. Weiner'ın kuramı özü itibarı ile Heider'ın kuramındaki görüşlerine dayanmaktadır. Weiner, Heider'ın temel kuramını kullanarak başarı durumlarını daha kolay anlamak ve uygulamak amacı ile yükleme modeline çeşitli yönlerden anlamlı katkılarda bulunmuştur (72).

Weiner, Heider'ın dört temel faktörünü alarak onları tutarlılık ve denetim odağı diye iki temel nedensel boyutta yapılandırdı. Denetim odağı, kişisel olarak bireyin kontrolüne ilişkin inancını gösteren psikolojik bir yapıdır. İç denetimli bireyler, kendi davranışlarının sonuca etkide bulunduğuna inanırlarken dış denetimlilerde sonuçlağı şans, kader ve rakipler gibi dış faktörlere yüklemleyenlerdir. İşin yapılmasıyla ilgili olarak kişiye ve ya ortama yüklemeleri (Örn. başarısızlığın yeteneğe ve ya işin güçlüğüne yüklememesi) birbirinden ayırdetmekte ve davranışın naif analizinde güç, çaba, şans ve güçlük kavramlarını betimlemektedir ve işin güçlüğü, işin diğerleri tarafından başarıлып başarılmamasıyla ilgilidir, eğer pek çok kişi aynı işte başarısız olmuş ise iş zor olarak nitelendirilecek ve başarı yetenek ile açıklanacaktır. Ama, önceki başarı ve başarısızlıklar çok değişken ise sonuç şansa bağlanacaktır. Fakat işteki başarı, güçlü kişiler ve güdülere bağlı ise ve ya özel bir kas gücünü gerektiriyor ise sonuç çabaya yüklemenecektir (11).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Weiner, Heider'ın dört temel faktörünü kendi nedensel yükleme şemasında bütünleştirmiştir. Yetenek, tutarlı ve içsel bir faktör olarak sınıflandırılırken, çaba ve efor tutarsız, içsel bir faktör olarak sınıflandırılmıştır. Hem yetenek hem çaba özünde içsel ve kişisel bir yapıdadır, bununla birlikte yetenek görel olarak değişmez ve tutarlıdır. Efor ise sistemli

olarak değişmektedir, yani tutarsızdır. Şekil 2'de Weiner'ın nedensel yüklemleri sınıflandırma Şemasını görebiliriz.

Konuyu somut olarak bir örnek ile açıklayacak olursak, bir futbol oyuncusunun yeteneği matan maa çok fazla değişmez, ancak ortaya koyduğu efor büyük miktarda farklılık gösterir. Aksine işin güçlüğü ve Şans dışsal nedenlerden etkilenir, işin güçlüğü göreli olarak tutarlıdır ve değişmez, Şans ise değişkendir yani tutarsızdır. Weiner, insanların başarı ve başarısızlıklarını yukarıda saydığımız dört nedenden bir tanesine yklemlerini ortaya koymuştur. Eğer bir kısa mesafe koŐucusu kendisinden daha hızlı koŐan bir rakibi karşısında yarışı kaybeder ve sonra yarışı kaybetmesinin nedenini kötü bir Şansa yklemlerse. onun gerçekte söylediği dışsal ve tutarsız bir nedendir. Başka bir fırsatta Şansın ondan yana olabileceği ve kendisinin kazanabileceği söz konusu olabilir. Fakat bu sporcu kaybetmesinin nedenini kendi yeteneğinin eksikliğinde buluyor ise gerçekte bu sporcunun söylediği neden içseldir ve değişmez, yani, eğer bu kişi aynı yarışı bir kez daha koŐsa yine kaybedeceği kanısındadır.

Weiner'ın orjinal kavramlaŐtırmaları yani bireyin başarı ve başarısızlıkları Şekil 2'de belirtilen bu dört seçeneğe baęlanmıŐtır (73).

Bir sporcu ya da takım yarışmayı kaybetmesi durumunda, kaybetme nedenini Şanssızlığa yklemlerse, aslında kaybetmenin nedeni (daha önce de belirtmiŐ olduğumuz gibi) dışsal ve tutarsız bir nedendir. Tüm bunlarla birlikte Weiner (1979) bir diğer boyut olan kontrol edilebilirliği dile getirmiştir, bu boyutta yüklemler kontrol edilebilir ya da kontrol edilemez Şeklinde sınıflandırılmıştır. Böylece dört kategori sistemini aşağıda belirtildiği gibi kategorilendirmiŐtir (74).

YETENEK: Tutarlı - İçsel ve Kontrol edilebilir,

ÇABA : Tutarsız - İçsel ve Kontrol edilebilir,

İŞİN GÜÇLÜĞÜ: Tutarlı - Dışsal ve Kontrol edilemez,

ŞANS : Tutarsız - Dışsal ve Kontrol edilemez.

Kontrol edilebilir bir yüklemleme, sporcunun algılamasının kendi kişisel kontrolü altında olduğu türden bir yüklemlemedir, kontrol edilemeyen yüklemlemelerde ise sporcunun algılaması kendi kontrolünün dışındadır.

TUTARLILIK	DENETİM ODAĞI	
	İÇSEL	DIŞSAL
TUTARLI	YETENEK	İŞİN GÜÇLÜĞÜ
TUTARSIZ	ÇABA	ŞANS

Şekil - 2: Weiner' ın nedensel yüklemlemeleri sınıflandırma şeması.

Kaynak : Weiner,8. Achievement Motivation and Attribution Theory,

Marristown, 1974, s.107.

### 1.1.3. Diğer Yaklaşımlar:

Nedensel yüklemlemeyi tanımlama ve kategorize etme süreci, Heider' ın ilk tanımlamasından bu yana devam eden bir süreçtir. Bununla birlikte bir çok kavramsal problemler varlıklarını sürdürmektedir. Örn. araştırmacılar ve uygulamacılar toplumsallaşma sürecine dayalı olarak insanların yaptıkları yüklemlemeleri tanımada hataya düşebilirler, toplumsallaşma yüklemlemede önemli bir rol oynar. Yüklemleme değer olarak öğrendiklerimize bağlıdır, Örn. tranlı çocuklar için 'yetenek' çok önemlidir ve sonuç olarak çocuk başarılı da olsa başarısız da olsa yetenek önemli bir yüklemleme olarak ortaya atılır. Diğer taraftan Amerikalı çocuklar için durum daha farklıdır. Amerikalı çocuklar iç yeteneği dikkate almaksızın efor ve çabaya değer verme eğilimindedirler. Bu sosyal lizasyon farklılıkları kuşkusuz yapılan yüklemleme türünü etkileyecektir.

Sıklıkla karşılaşılan ikinci bir problem sonuçların algılanmasında deneğin yanlılığıdır. Halliwell (1979) sporla ilgili bir çok yüklemleme çalışmasında araştırmacının deneklere, "başarı ya da başarısızlığınızı neye yüklemliyorsunuz ?" sorusunu soruncaya kadar kendilerini başarıya ya da başarısızlığa uğruyor şeklinde algılamamışlardır, yani araştırmacı sorusunu sormadan önce sporcular başarı ya da başarısızlıkları ile ilgili her hangi bir düşünce sahibi olmadıklarını ileri sürmüşlerdir (22). Zaman zaman araştırmacı ve sporcular başarı ya da başarısızlığı farklı biçimde algılamışlardır. Örn. dünyanın en iyi tenis oyuncusuna karşı tenis oynuyorsunuz, burada şampiyon tenisçiye karşı yarışı kazanmanız mümkün olmayacak bir durumdur, fakat bu maçta bir ve ya iki set alabilmeniz kendinizi başarılı olarak değerlendirmenize yetecektir.

### 1.1.3.1. Dan Russel' in Bakış Açısı:

Nedensel yükleme ölçümünde genelde üç farklı yöntem uygulanmıştır, bu üç farklı yöntemden birincisi; sporcunun bir kaç yüklemeyi bir olaya nasıl uyguladıklarını ölçmek isteyen yapısal ölçme skalası yöntemidir. Burada, yüklemenin listesi genellikle yetenek, efor, işin güçlüğü ve şans gibi nedenleri içerir. ikincisi; yapısal ölçme skala' sının yüzdesi metodudur. Bu metod ile başarı ve başarısızlığa yol açan nedenler deneklere bir bütün olarak verilir ve onlardan söz konusu nedenlerin kendi başarı ve başarısızlıklarına yaptıkları katkıyı değerlendirmeleri istenir. Üçüncüsü ise açık soru yöntemidir; sporculardan beklenen, kendi yüklemelerini olası durumu içeren uzun bir yükleme listesinden seçmeleridir (56). Burada araştırmacı Şekil 2'de de görülen yükleme modelinin belirli sınıflarına göre açık soru türünden ifadelerini denenen kişiye uygular. Bu iki yapısal yöntemin yüklemeleri değerlendirmelerdeki zayıf yönü zorlamacı ve sınırlayıcı olmasından kaynaklanmaktadır, ayrıca denekler yüklemelerde bir olayın nedenini nasıl algıladıklarını içeren ifadenin bulunmayacağı bir listeden seçme zorunda bırakılırlar.

Açık soru tekniğinin zayıflığının bir başka nedeni de denenen kişiyi yüklemelerin uygun boyutlarını hesap etme vazifesiyle karşı karşıya bırakmasıdır ve bu nedenle çoğu kez de açık soru sistemindeki yüklemeler yeterince açık değildirler. Burada hem araştırmacı hem de sporcu nedensel yüklemenin anlamı üzerinde uzlaşamayabilirler.

Russel (1982) bu yükleme uzlaşmazlığını gidermek için nedensel boyut skalası isimli bir skala geliştirmiştir, bu skala araştırmacıya yüklemeleri doğru olarak sınıflandırmaya yardımcı olur, sporcu açık sistemden bir yükleme seçtikten sonra nedensel boyut skalasındanda dokuz kısa soruya cevap vermek

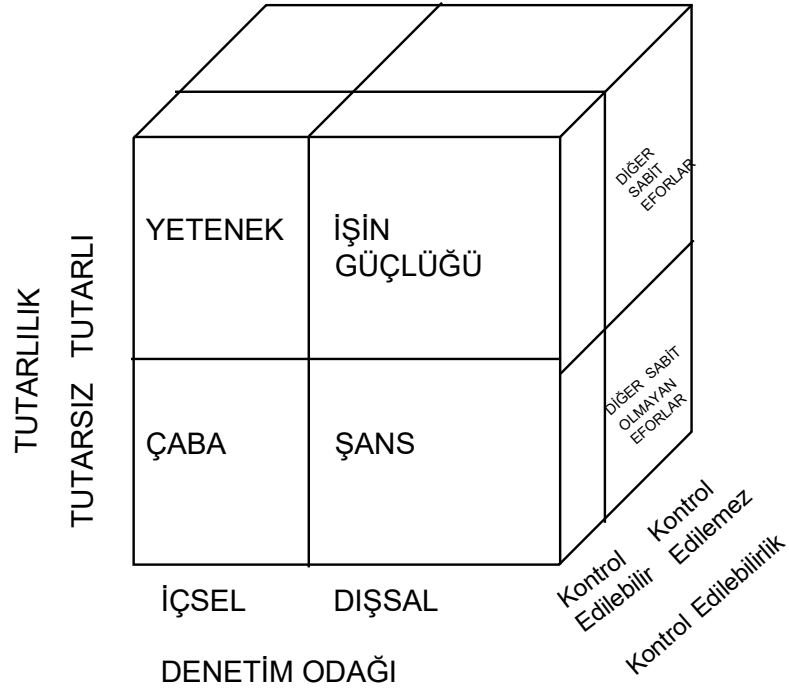
zorundadır. Bu skala nedensel algılamayı Locus of Control (LOC) yani Denetim Odağı, tutarlılık (stabilite) ve kontrol edilebilirlik açısından değerlendirebilir. Bu işlem . Şekil 3 ve 4' te gösterilen atıf modeline uygun olarak yüklemelerin sınıflandırılmasıyla sonuçlanır (56).

Russel, dışsal kontrol edilebilirlik etkenler problemini, kontrol edilebilirlik tanımını biraz değiştirerek çözümlenmiştir. Şöyle ki; kontrol edilebilirlik nedenini sporcu ve ya bir başkası tarafından kontrol edilebilir, değiştirilebilir ve etkilenebilir şeklinde tanımlamıştır.

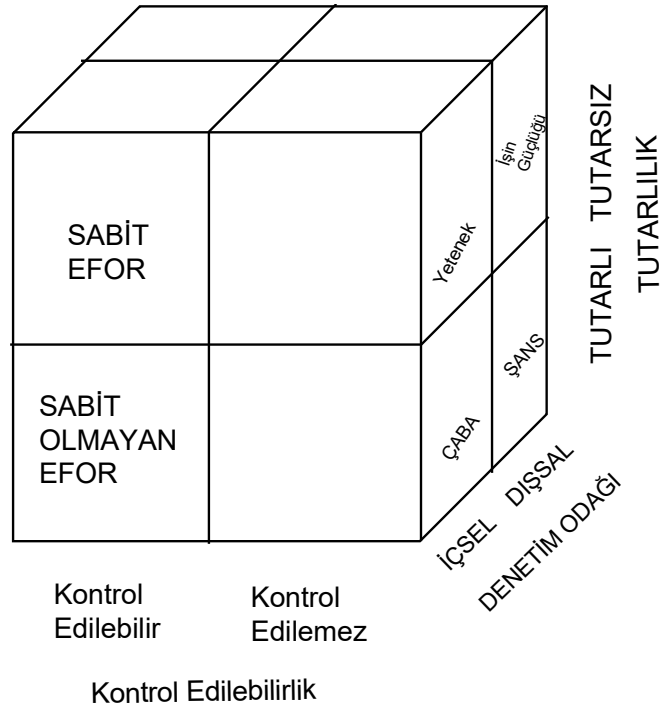
Sonucu etkileyen diğerleri; takım arkadaşları, rakipler, antrenörler ve taraftarlar olabilir. Bu değiştirme LOC, tutarlılık ve kontrol edilebilirlik boyutlarına dayanan olası sekiz ayrı yüklemeye kategorisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Şekil 3 ve 4).

Russel'ın sınıflandırma sistemine göre, işin güçlüğü ve şans yüklemeleri kontrol edilemez yüklemelerdir, bunun yanında Weiner'ın ileriye sürmüş olduğu modelde orjinal dört nedenden biri olan efor' un yerine sporcunun gününde olması kavramı getirilmiştir.





ŞEKİL 3:



ŞEKİL - 4: Russel' in üç boyutlu şemada (denetim odağı - kontrol edilebilirlik - kararlılık) nedensel açıklamaları

KAYNAK: Cox R. H. Sportpsychology Concepts and Applications, 1987, s. 181.

Daha önceki açıklamalarda içsel ve tutarlı bir neden olarak kabul edilen efor, Russel' in sınıflandırmasında kontrol edilebilir nitelikte olan tek nedendir. Bununla birlikte kontrol edilebilirlik sınıflandırmasında efor, kararlılık ve denetim odağı (LOC) yönünden yeniden sınıflandırılabilir. Bu kavramlaştırmayla efora fazla önem verir bu da mantıklıdır, çünkü bu kavram hakemlerin, antrenörlerin gösterdiği eforu da içerecektir. Sporcuların başarı ve başarısızlıkları çoğu zaman hakemlere yüklenmiştir (51).

## **1.2. Denetim Odağı - Locus Of Control (LOC)**

Bireylerin davranışları ve bu davranışların sonuçlarının birey tarafından nasıl algılandığına ilişkin bir kavram olan 'Denetim Odağı', son yıllarda sosyal psikolojide bir kişilik özelliği ve yeni bir kavram olarak dikkati çekmektedir. Bu bölümde konuya ilişkin genel açıklamaları sunmaya çalışacağız.

### **1.2.1. Denetim Odağı Kavram ve Tanımı**

Kişilik kuramcısı Rotter' e (1966) göre, bireyler uzunca bir süre kontrol edemedikleri bir pekiştirme süreci yaşarlarsa, güçsüz oldukları inancını geliştirirler. Bazı insanlar günlük hayat olayları karşısında, olayların kendi denetimleri altında olduğuna, duruma egemen olduklarına inanırken bazıları da bunun tam tersini düşünürler (9). Rotter, olayların kendi denetimleri altında olduğuna inananlar ve inanmayanlar olmak üzere bu iki tip insanı ayırdetmiştir, daha değişik bir anlatımla, başarı ya da başarısızlıkları denetleyen gücün kaynağını birey kendi içinde ya da dışında algılayabilir. Bu gücün kaynaklandığı yere 'Denetim Odağı' adı verilmektedir (53).

Bu konuya ilişkin, denetim odağını ağırlıklı olarak, kendi içlerinde algılayanlara, yani başarı ve başarısızlıklarını kendi yetenek ve çabalarına yüklemeyenlere 'iç denetimliler', kendi dışlarındaki nedenlere, yani şans ve işin güçlüğüne

yüklemleyenlere "dış denetimliler" denilmektedir. Yine bu konuya ilişkin başka bir tanımlamaya göre; "içsel ve dışsal denetim odağı" kişilerin eylemleri ile eylemlerinin sonuçları arasındaki bağlantıyı algılama düzeylerine ilişkindir. Kendi başarı ve başarısızlıkları üzerinde bir ölçüde kontrollerinin olduğuna inanan kişilere "içsel denetimliler" denilmektedir, yani bu kişiler kendi içlerinde en azından bir miktar denetimin bulunduğuna inan maktadırlar, diğer yandan dışsal denetimliler, kendi başarısızlıklarının kendi dışlarında bulunan etmenler (Örn. şans, kader, raslantı, güçlü kişiler ya da beklenmedik olaylar) tarafından belirlendiğine inanmaktadırlar (34).

Son yıllarda, bu konuda yapılan çalışmalara baktığımızda, Palenzuella' nın da belirttiği gibi (1984) içsel denetim odağını bazı bilim adamlarının, bireyin kendi kendinin kontrolü olarak tanımlarken, bazılarının da yaratıcılık ve kendini gösterme davranışı olarak tanımlamayı tercih ettiklerini görmekteyiz (48).

Denetim odağı eğiliminden birinin ya da diğerinin bireyde ağırlık kazanmış olması, bireyin karşılaştığı bir çok durumda onun önünde bulunan davranışsal seçeneklerden hangisini yeğleyeceği üzerinde etkili olacaktır. Denetim odağı algısı, ödül ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki bir takım nedenler tarafından mı denetlendiğine ilişkin genel bir beklentidir. Rotter (1966) çağdaş psikolojide en çok karşılaşılan kavramların başında ödül ve cezanın sonuçlarına ilişkin konuların geldiğini belirtmiştir. Öğrenme ilkesi "ödül ile sonuçlanan bir tepki benzer koşullarda yinelenmek eğilimindedir" şeklinde açıklandığında, birey öğretilmek, geliştirilmek ve kökleştirilmek istenen davranışı önceden oluşturacak, sonra da bu davranışından dolayı ödüllendirilecektir. Ancak bazı bireylerce pekiştirici ya da ödül olarak görülen bir olay başkalarınca farklı biçimlerde algılanıp farklı tepkilere neden olacaktır (16).

Bu tepkilerin belirleyicilerinden biri bireyin ödülü kendi davranışının sonucu olarak görme ve ya ödülün kendi dışındaki güçlerce denetlendiğine, kendi eylemlerinden bağımsız olarak ortaya çıktığına inanma durumudur. Daha değişik bir anlatımla tepki, kişinin ödülle kendi davranışı arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişebilmektedir. Ama herhangi bir neden sonuç ilişkisini algılama, ya hep ya hiç türünden olmak zorunda değildir. Bir pekiştirici, birey tarafından kendi davranışını izler olarak algılanmakla birlikte, tam anlamıyla kendi davranışının bir sonucu olarak görülmez ise, çevresindeki dış güçlere bağlı olarak algılanabilir.

Sosyal öğrenme kuramına göre davranışın tekrarında pekiştiriciler ve kişisel ihtiyaçlar belirleyici rol oynamaktadır. Kurama göre, iki psikolojik durumu birbirine benzer olarak algılayan kişinin, belli türden sonuçlara ilişkin beklentisi, bir durumdan diğerine genellenecektir. Bu ise beklentilerin benzer iki durum için aynı olacağı anlamına gelmez. Ancak duruma ilişkin beklentilerdeki değişikliklerin öteki duruma ilişkin beklentileri değiştirmede az da olsa bir etkisi vardır, buna ek olarak kişinin o pekiştiriciyi ya da ihtiyacı nasıl algıladığı da önemlidir. Eğer kişi yaptığı davranış ile arkasından gelen pekiştirici arasında olumlu bir ilişki kuruyor ise, davranışın tekrar edilme olasılığı artar, bu da sosyal öğrenme kuramcılarına göre hem belli davranışların öğrenilmesine, kazanılmasına hem de kişinin ileride benzer durumlara göstereceği davranışın öngörülmesine neden olur (34).

Pekiştirici olarak ödül ve cezanın bilinen etkisine ek olarak kişinin onu algılayışının önemli olduğu bilinmektedir. tşte bu algılama durumu her birey için farklı biçimde olmaktadır, bazı kişiler kendi davranışları ile pekiştiriciler arasında olumlu bir bağ kurup davranışlarının nedenini kendi içsel güçlerine, yeteneklerine bağlarken, bazıları da kendilerinin dışlarındaki güçlere (şans, kader, çevresel güçler ve rastlantı gibi nedenlere) inanırlar. Farklı olan bu iki eğilim insanların belli

durumlardaki davranışlarının sonucuna ilişkin algı farklılıklarını bilinmez olmaktan çıkarmaktadır. Nitekim Rotter (1966) yılında yapmış olduğu araştırmasında "Belli bir davranışın arkasından gelen pekiştiricinin kişi üzerindeki etkisi yalın bir tepki güçlendirme süreci değildir, bu kişinin ödül ile kendi davranışı arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişebilen bir etkidir" diye açıklamıştır (53).

Yine sosyal öğrenme kuramının temel varsayımlarına göre Phares'in de (1974) belirttiği gibi insanlar kendi özel seçimleri ya da deneyimlerine dayanarak çevrelerine öznel tepkiler verirler. İşte bu nedenle uyarıların nesnel özelliklerini bilmek yeterli değildir, insanların bunları nasıl yorumladıklarını gözönüne almamız gerekir. Ancak aynı kültür içindeki bireyler büyük ölçüde ortak deneyimlere sahip olacakları için onların davranışları hakkında öngörülebilir bulunmak mümkün olabilmektedir (34).

Tüm bu varsayımlara ek olarak Rotter, bir kişinin davranışının yalnızca onun doğası ya da pekiştirici öğeler tarafından değil, kişinin bu bilinen hedeflere ilişkin beklentileri tarafından da oluştuğunu belirtmektedir (49). Buna bağlı olarak kişinin belli bir davranışla ilgili başarılı bir deneyimi, onun gelecekteki davranışlarını belirleyecek ve onda olumlu bir beklentiye yol açacaktır. Kişinin başarısız bir deneyimi ise düşünülen hedefe ulaşmaya ilişkin beklentileri azaltacaktır (49). İnsanlarda bu davranışın meydana gelmesinde bireyin ne kadar güçlü bir potansiyele sahip olduğunu saptamak için pekiştiricinin değeri, beklenti ve psikolojik durumun beraberce değerlendirilmesi gerekir. Davranışın önceden öngörülmesi için bu değişkenlerin fonksiyonel ilişkisini Rotter, Chance ve Phares (1972) şu şekilde formüle etmişlerdir (55).

$$BP_{x, S_1, B_a} = f (E_{x, S_1, B_a} \text{ ve } RV_{a, S_1})$$

Bu formüldeki sembollerin açılımı da şu şekildedir,

BP = Potansiyel davranış (wahrscheinlichkeit für das Auftreten)

s = Durum (Situation)

B<sub>a</sub> = Pekiştirici (Reinforcement)

E = Beklenti ( „Erwartung)

RV = Pekiştiricinin değeri ( „Reinfortant, value)

Formülün okunması ise şöyledir; Pekiştirici ile ilgili bir durumda, potansiyel davranışın meydana gelmesi; pekiştiricinin ortaya çıkma beklentisi, bir durumu davranışın izlenmesi ve o durumda pekiştiricinin değerinin bir fonksiyonudur (33).

Kuram, davranış hakkında bir öngöründe bulunmak için hem beklenti, hem pekiştiricinin değeri, hem de psikolojik durumu dikkate alınarak karmaşık bir yapının tanımlanması gerektiğini savunur. Ancak kişinin beklentilerinin neler olduğu ve buna bağlı olarak o durumda nelerin onu pekiştireceğini belirlemek kolay değildir. Kişinin beklentileri, onun yalnız bir durumda değil, genel olarak benzer algıladığı tüm durumlarda davranışını etkileyecektir. Bu genel durumdaki beklenti ile belli bir özel durumdaki beklentinin ilişkisi ve beklentinin fonksiyonları Rotter tarafından şöyle formüle edilmiştir.

$$E_{S_1} = f\left(E_{S_1}^1 \text{ ve } \frac{GE_r \text{ ve } GE_{ps_1} \text{ ve } GE_{ps_2} \text{ ..... ve } GE_{ps_n}}{f(N_{S_1})}\right)$$

E<sub>S<sub>1</sub></sub> = Durum ile ilgili subjektif beklenti (subjektive Erwartungen in Situation)

GE<sub>r</sub> = Genel toplumsal beklentiler (generalisierte Erwartungen)

$GE_{ps_1}$  = Problem gözmeye ilişkin beklentiler

ps = Problem çözme

$GE_r$  ve  $GE_{ps_1}$  'in mümkün bütün durumlarını saptayabildiğimiz zaman, kişi için o özgül durumdaki beklentinin ne olduğunu doğruya en yakın şekilde öngörebiliriz (33).

Genel beklentinin önemi, onun içsel ve ya dışsal denetim pekiştiricilerine inanan insanları derecelendirmesinden dolayıdır. Genel beklenti ve problem çözme stilleri açısından insanların genellikle birbirine benziyor olmaları onların kategorileştirilmesine izin vermektedir. Bu nedenle, beklenti yapısının inançlardaki farklılıkları tanımlayan genel kişilik yapısı olarak kullanılması uygundur (49).

Sosyal öğrenme kuramında bir kişilik özelliği olarak kullanılan içsel ve dışsal denetim ya da kişinin denetim odağının yönü, kişinin genel beklentilerinin, pekiştiricileri algılayış biçiminin ve problem çözmedeki eğilimlerinin belirleyicisidir. Bazıları kendi yetenek ve becerilerinin davranışlarını belirlediğine inanırken (içsel kontrollüler), bazıları da davranışlarının dış etkenlerce (şans, kader vb.) belirlenmiş olduğuna inanma eğilimindedirler (dışsal kontrollüler). Bu iki eğilim ve inanç kişiler için her durumda mutlak değilse de genellikle onların davranışı algılayışlarında belirleyici etkiye sahiptirler.

Rotter (1966) denetim odağı kavramını, her ne kadar bir kişilik özelliği olarak tanımlasa da bir tipoloji olmadığını belirtir. Ve insanların mutlak içsel ya da dışsal inançlı olmayıp göreceli olarak daha çok içsel ya da dışsal denetim eğilimli olduklarını vurgular (34).

Daha önce ki bölümlerde de belirtildiği gibi denetim odağı eğilimlerinden birinin ya da diğerinin kişide ağırlık kazanmış olması, yaşamda karşılaştığı bir çok durumda, kişinin yüz yüze kaldığı davranışsal seçeneklerden hangisini yeğliyeceği üzerinde etkili olacaktır. Örn. bir sporcu yarışmada alacağı başarı ya da başarısızlığı kendi çabalarıyla bağlantılı olarak algılamıyorsa ve yarışma sonucunun yalnızca değerlendiricilerin ve dış koşulların insiyatifine bağlı olduğuna inanıyorsa, bu onun antrenmanlarda çalışmak ya da çalışmamak seçeneklerinden büyük bir olasılıkla ikincisini seçmesine neden olacaktır. Böyle bir sporcu en azından çaba harcamayı gereksiz bulacaktır.

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı üzere, davranışların sonuçlarına ilişkin beklentiler, kişilerin aynı durum karşısında farklı davranmalarına yol açmaktadır. Yapılan tüm bu araştırmalar, denetim odağına ilişkin inançların, kişilerin davranışları üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir (15). Böylece bu inançları oluşturan koşulların anlaşılması da önem kazanmaktadır. Çünkü, davranışta istenen değişikliklerin oluşturulabilmesi bu koşulların yani kişileri içten ya da dıştan denetime inanır duruma getiren ön koşulların değiştirilmesiyle kolaylaşabilecektir. Bu nedenle denetim odağını hazırlayan ön koşulları ve nasıl olabileceği konusuna kısaca değinmekte yarar görmekteyiz.

### **1.2.2. Denetim odağını hazırlayan ön koşullar:**

İçsel ve dışsal kontrol yönelimlerine etkide bulunan faktörler geniş anlamda Episodik ve birikik (Cu'mulative) ön oluşturucular olarak tanımlanırlar. genel anlamda bu iki boyutun bireyin ağırlıklı olarak içsel denetimli ya da dışsal denetimli olmasında rol oynadığı düşünülmektedir (29).

#### **1.2.2.1. Episodik ön oluşturucular:**



Bunlar sevilen bir kişinin ölümü, maden kazası, bir deprem ve ya toplu felaketler gibi süreğen kazalar serisi olarak, zamanda sınırlı şekilde olan ve büyük önem taşıyan ani olayları kapsamaktadır. Bir episodik değişme örneğinde (Mc Artur 1970) genç insanlar oldukça büyük bir miktarı kapsayan parasal ikramiyeyi ya da piyangoyu kıl payı ile son anda kaybetmeleri sonucunda dışsal denetimli olma eğilimi göstermektedirler (39). Gorman (1958) yapmış olduğu başka bir araştırmada da Amerika Birleşik Devletlerinde 1968 seçimlerini kaybeden demokrat yapıdaki öğrencilerin, seçimi kaybettikten sonra daha dışsal denetimli olmaya eğilim gösterdiklerini saptamıştır (29).

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, büyük oranda para ve mal kaybına uğramış, ya da trafik kazası geçirmiş bireylerin benzer tepkide bulunmaları şeklinde sonuçlar çıkması beklenebilir. Spor alanında da parasal sorun içine giren kulüp sporcularının da aynı duruma düşmeleri söz konusu olabileceğinden bu durumun gözardı edilmemesi gerekmektedir, örn. Kulübün mali probleme girmesiyle, sporcuların transfer paralarının ödenmemesi durumunda, sporcular başarısızlıklarını kendi çabalarından çok, elde edemedikleri paraya yüklemliyeceklerdir. Episodik değişmeler genellikle çok az bir pratik anlama sahiptirler, çünkü insanların olayın etkisi geçtikten bir süre sonra eski içsellik ve ya dışsallık durumlarına dönmeleri söz konusudur. Örn. Smith (1970) yaptığı araştırmada krizdeki hastaların, krizlerini çözdükten sonra anlamlı oranda içselliğe doğru kaydıklarını ortaya koymuştur, ancak episodik değişmeler belli bir süre kalıcı iseler etkileri sürebilir ve bunlar daha çok birikik (Cu'mulative) ön oluşturucularla açıklanabilir (61).

#### **1.2.2.2. Birikimli (Cumulative) ön oluşturucular:**

İçsel ve dışsal kontrol yöneliminin gelişimine etki eden sürekli faktörlerle ilgili çok az araştırma yapılmıştır. Birikik ön oluşturucular üç önemli faktörle

tanımlanmıştır. Birincisi; sosyal ayırım, ikincisi; uzun süren fiziki rahatsızlıklar ve üçüncüsü; ailenin çocuk yetiştirme pratiği.

Yukarıda belirtilen bu üç faktörün desteklenmesi doğrudan gözlemlenme yoluyla açıklanabilir, burada biz yukarıdaki faktörlerden en önemlisi olarak gördüğümüz ve toplumun temelini oluşturan faktöre değineceğiz. Ailenin çocuk eğitimine ilişkin faktörün temeli daha derinde olan bir faktördür. Aile çocuk ilişkilerinin doğrudan gözlenmesi gerekir. Yeni doğan bir bebek çaresiz durumdadır, kendi yaşamı üzerinde bir denetim kuramaz, her şeyi ile bakıcısına bağımlıdır. Diğer bir anlatımla, bebek tamamen dış denetimlidir ve öyle olmak zorundadır. Ne varki yaşı ilerledikçe denetim odağının dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru bir değişim göstermesi beklenir, bunun böyle olması doğal bir olgudur.

Nitekim denetim odağı bölümü için kavramsal çatıyı geliştiren tek kişi olarak bilinen Rotter (1966) insanların sahip oldukları kontrolün sınırını ölçmek için 29 şıktan oluşan içsel dışsal denetim odağı skalasını geliştirmiştir. Bu skala bir çok araştırmacı tarafından denetim odağı temeline dayalı olarak denekleri sınıflandırmak amacıyla kullanılmıştır (53). Rotter (1971) skalayı çok uzun yıllar kullandıktan sonra, denetim odağı hakkındaki genel konulardan birini şu şekilde açıklamıştır “Çocuklar yaşla birlikte daha içsel olma eğilimi taşımaktadırlar” (54). Bunun nedeni, çocuğun giderek kendisi için önemli bir takım kararları alabilme özgürlüğünü kazanması, aile ve çevresine karşı görelî bir bağımsızlığa kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelmesi olarak belirtilebilir.

Kısaca belirtecek olursak, denetim odağının içten ya da dıştan algılanması da bir öğrenme sonucudur. Bu görüşü destekleyen pek çok araştırma vardır. Örn. Bialer (1961) bir araştırmasında, denetim odağının içten algılanması ile takvim yaşı arasında olumlu bir ilişki bulmuştur. Diğer taraftan deneyim ve yaşantıların da denetim odağı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bialer (1961)

araştırmasında; yetmişsekiz deneyimli polis ile yetmişsekiz deneyimsiz polisi denek olarak kullanmıştır. Deneyimli polislerin deneyimsizlere oranla daha anlamlı bir şekilde içten denetimli olduklarını ortaya çıkarmıştır (6).

Tüm bunların yanı sıra, denetim odağını hazırlayan ön koşulların içerisinde yer alan bireylerin, bebeklik dönemlerinden sonraki her dönemde ve değişik biçimlerde denetim odağında farklılaşmalar ve gelişmeler gözlemlenebilmektedir. Çocuğun her türlü gelişiminin hangi koşullar altında olduğu, anne baba çocuk ilişkisinin ne şekilde yürütüldüğü, çocuğun yetiştiği çevrenin, sosyo kültürel olarak çocuğun bağımsız bir kişilik geliştirmesine uygun olup olmadığı, çocuğun bazı durumlarda aile çevresi içerisinde sorumluluk yüklemeye elverişli olup olmadığı, kısacası kişileri denetim odağına ilişkin beklentileri, içinde buldukları koşulların bir işlevi olarak değişmek eğilimindedir.

Ön koşulları konu alan bir çok araştırmanın bulgularına göre, denetim odağının içten ya da dıştan algılanmasının bazı nedenleri de anne baba çocuk ilişkilerinde yatmaktadır. Bu araştırmalardan biri Katkowsky ve arkadaşları (1967) tarafından yapılmıştır, söz konusu araştırmacılar, genel olarak sevecen, övücü, koruyucu ve destekleyici anne baba davranışları ile içten denetime inanma arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu belirtmektedirler, onlara göre baskıcı, reddedici ve eleştireci anne baba davranışları ile dıştan denetime inanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (31).

Dış denetimlilikten iç denetimliliğe doğru bir değişme genellikle kişisel yeterlilik ve etkililik duygularını güçlendiren koşul ve olayların bir işlevi olarak görülmektedir. İçten denetimlilerin zaman zaman işlerinin kötü gittiği, şanslarının gülmediği, umutlarının boşo çıktığı sorunlu durumlarda iç denetimlilikten dış denetimliliğe doğru bir kayma gösterebilmektedirler.

Önemli ön koşullardan bir tanesi de sosyo ekonomik ve kültürel yapıdır. Rotter (1966) denetim odağı hakkındaki genel konulardan biri olan bu yapıyı şöyle açıklamıştır, "Düşük sosyo ekonomik ortamdaki çocuklar dış denetimli olmaya yöneliktirler" bu bağlamda kendi ülkemiz ve böylesi bir ortamda yetişen çocuklarımız söz konusu olduğunda bu kişilerde iç ya da dış denetimlilikten hangisinin daha etkin rol oynadığını araştırmamızın sonunda ortaya koymaya çalışacağız.

Bu konu ile ilgili olarak aileyi, sosyal ilişkilerin dönüşümü ile bireyin gelişiminin çakıştığı kurumlardan biri olarak ele almak mümkündür. Karşılıklı destek ve yardımlaşmaya dayalı aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin kültüre özgü bir özellik olduğu görüşü Kağıtçıbaşı (1981) tarafından öne sürülmüştür, Ailesel sosyal etkileşimin kişilerarası bağlılık ve karşılıklı bağımlılığa dayandığını öne süren Kağıtçıbaşı, Türkiyede ve benzeri üçüncü dünya ülkelerinde, batıdaki sanayileşmiş ülkelere farklı olarak "bireysel ayrışım" kültürünün değil "beraberlik" kültürünün yaygın olduğunu vurgulamıştır. Bununla ilişkili olarak, kültürlerarası bir çalışmanın Türkiye'ye ilişkin bulguları, anne babaların çocuklarında en fazla değer verdikleri özelliğin "itaat ve saygılı olma" buna karşılık en az değer verdikleri özelliğin ise "bağımsızlık olduğu ve hayırlı evlat" isteklerinin en yaygın olarak belirtildiğini ortaya koymuştur. Yapılan araştırmanın bu bulguları çocuk yetiştirmeye ilişkin tutumların bireyciliği değil karşılıklı desteği içeren topluluk değerlerini özendirdiği şeklinde yorumlanmıştır (30).

Ülkemiz düzeyinde böylesi bir yapıya sahip olan bireylerin ne derece dış denetimli olabilecekleri bizce de çok önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Bu toplumun birer bireyi olan sporcularımızın da kendi spor dallarında elde edecekleri başarılı ve başarısız sonuçları nelere yüklemeyecekleri bizleri belirli bir ölçüde sonuca götürecektir.

Kısaca ele aldığımız tüm bu bulgular, içten denetimlilerin yaşamla başa çıkmada daha başarılı olacağını göstermektedir. Bu nedenle daha başlangıçta hem kişileri daha içten denetimli yapacak çevresel koşullar, hem de dıştan denetimliliğin içten denetimlilik yönünden değiştirilebileceği konusunda ip uçları vermesi bakımından denetim odağını hazırlayan ön koşullar hakkında daha fazla bilgiye gereksinim vardır.

### **1.2.3. Denetim odağı konusunda yapılmış çalışmalar:**

Denetim odağı yapısı Rotter'ın (1954) sosyal öğrenme kuramından geliştirilmiştir. Bu yapının şimdiki popüleritesi Rotter'ın öğrencilerinin ölçekler geliştirmesi ve kişiler içi değişkenleri çalışmaları ile kazanılmıştır (52). Denetim odağına ilişkin ilk çalışmalar, verilen her hangi bir görevde bireyin başarısına ilişkin beklentilerini etkilemede yetenek ve şans faktörlerinin etkilerini araştırmıştır. Bunlar kişinin olayların kendisi tarafından denetlenip denetlenmediğine ilişkin beklentisinin, ona yaptırılan bir işe ilişkin yönergelerle ayarlandığı çalışmalardır (29).

Davranış bilimcileri içsellik ve dışsallık yapısına yakın zamanda daha fazla ilgi göstermişlerdir. Geçmişten günümüze kadar bu alanda yapılan çalışmalar değişik boyutlara ulaştığı gibi değişik kavram ve modelleri de beraberinde getirmiştir. İçsellik ve dışsallık yapısının popülerliği ve sosyal uygunluğu ile geniş oranda bağlantılıdır.

Günümüze dek, başarı davranışı, doğum kontrol pratikleri, azınlık grubu statüleri, isyanlar, özüre tepkiler, konformite gelişimine tepkiler ve daha bir çok konuya ilişkin çok farklı alanlarda araştırmalar yapılmıştır. Yapılan tüm araştırmalarda denetim odağının oldukça ilgili bulunduğu ortaya çıkarılmıştır (29).

Denetimin nereden kaynaklandığına ilişkin inanç ya da beklentilerin davranışı etkilediği görüşünü destekleyen ilk çalışma Phares (1957) tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, eğer bir problem becerilere dayalı olarak çözülebilecek gibi algılanırsa denekler o sorunla ilgili geçmiş deneyimlerini gelecekteki başarı ya da başarısızlıklarını değerlendirmede ciddi olarak kullanırlar. Yalnız çabaların sonuçları şansa bağlanırsa, bireyler geri bildirim (feed back) görmezlikten gelerek şansa dayalı biçimde davranırlar (49).

Denetim odağı ile ilişkisi kurulan ilk değişkenlerden biri uyma davranışı olmuştur. Bu konu ile ilgili Crowne ve Liverant'ın (1963) Asch tipi deneyinde, dış denetimli bireylerin grubun yanlış yargılarına, iç denetimlilerden daha fazla uydukları ve diğerlerinin yargılarının doğruluğuna kendi yargılarına olduğundan daha fazla inandıkları gözlemlenmiştir. İç denetimlilerin ise başkalarından gelen baskılara boyun eğmeye daha az eğilimli oldukları ve kendi yargılarına daha fazla güvendikleri saptanmıştır (12).

70'li yıllara doğru 339 referans listesinin kapsadığı bir bibliyografya çalışması yapılmıştır (69). Aynı döneme kadar denetim odağı ile ilgili bir düzinenin üzerinde ölçek geliştirilmiştir ve beş adet geniş çapta literatür taraması yapılmıştır (28), (36), (45), (53).

Genelde yapılan tüm bu araştırmalar aynı sonuca işaret etmişlerdir, şöyleki; Dışsal denetim yönelimleri insanları engellemekte olup başarısız olmalarına yol açmaktadır. Toplu açısından olumsuz anlam taşıyan bu durum söz konusu kişilerin yapılarını içsellik doğrultusunda değiştirmekle düzelecektir. Bu değişim ise ancak kapsamlı ve uzun süreli bir eğitim programı ile gerçekleşebilir. Belli azınlık grubundaki insanlar (bunlar herhangi bir ekip ya da grup içerisinde uyumsuz davranış gösterenler olarak tanımlanabilir) çaba ile sonuç arasındaki bağlantının çok az olduğuna inanırlar, bu realistçe bir düşüncedir, bu tür insanlar için içsellik doğrultusunda hem bireysel olarak değişme programları uygulamalı hemde sosyal çevrelerinde iyileştirmeler yapılmalıdır.

Diğer çalışmaların sonuçlarına göre, iç denetimliler, kendileri için olumsuz anlam taşısa bile, dış denetimlilerden daha fazla bilgi edinmektedirler. Seeman ve Evens (1962), Lefcourt (1976), Phares (1976), Strickland (1977) yaptıkları araştırmalarda denetim odağı ile başarı arasında bir ilişki bulan ilk ve en önemli araştırmalardan biri olarak Coleman Raporunu göstermektedirler. Coleman ve arkadaşları yaptıkları araştırma Amerika Birleşik Devletlerinde beyaz olmayan çocuklar için başarının en güvenilir bir biçimde çocuğun akademik başarısının ne ölçüde kendi çabalarına bağlı olduğu inancının ölçülmesine gidilerek kestirilebileceğini göstermiştir. Genel olarak dış denetimlilik ile okul başarısı arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Dış denetimli kişiler, yalnızca zihinsel ve edimsel anlamda daha fazla çalışmak eğilimi göstermekle kalmamakta çabalarına karşılık daha iyi notlar elde etmekte ve anlık doyumları erteliyerek daha değerli sonuçlara ulaşabilmektedirler. Strickland (1978) denetim odağına ilişkin araştırmasında, olayların (bireyin) kendi davranışına bağımlı olduğuna inananların hoş olmayan yaşam ortamlarını değiştirmede daha ısrarlı olduklarını, buna karşılık olayları davranışlarıyla ilgili algılamayıp şans ve talih gibi kendilerinin dışındaki güçlere yüklemleyenlerin ise daha az girişimde bulduklarını belirtmektedir (65).

Phares (1976) yaptığı araştırmada ise iç denetimlilerin daha çok kişisel sorumluluk yüklediklerini ve sorunların çözümü için gerekli bilgileri toplama ve ayıklama sürecinde daha etkili olduklarını ileri sürmektedir (37), (65).

Franklin (1963) araştırmasında ev ödevinin yapılması için harcanan zaman ile denetimi algılama arasında bir ilişki bulmuştur. Buna göre; ev ödevinin tamamlanması için ayrılan süre ile iç denetimlilik arasında olumlu bir ilişkinin var olduğunu saptamıştır (20).

Davis ve Davis (1972) denetimi içinden algılayanların yaptıkları işlerin sonuçlarının davranışlarından kaynaklandığını bildirirken olayları kendi dışlarındaki güçlere yüklemeleri, dış denetimlilere oranla daha azdır. Denetim odağı litaretürüne baktığımızda bu konuda elde edilen bulguların yüzde elliden fazlasındaki sonuçları şöyle açıklayabiliriz. Araçsal ifade edici davranış boyutunda iç denetimliler ve dış denetimliler farklı pozisyonları işgal etmektedirler; içseller daha . çok araçsal amaca yönelik aktiviteyle ilgilenirken, dış denetimliler daha çok duygusal amaca yönelik olmayan tepkileri gösterirler. Bu bulgular denetim odağı kavramının olağan akışı ile tutarlı bir ilişkinin var olduğunu desteklemiştir (13).

Başarı ve başarısızlıklarını dış güçlere bağlayanların başarılı olmak için çaba harcamaya çok az nedenleri olmaktadır (Mc Ghee ve Crondall) (1969) (43). Bu durumu, kopye çekerek iyi not almanın yolunu bulan dış denetimli bir öğrencinin ders çalışma gibi bir çabası olmayacaktır. Tır, başarılı bir sonuç alabilmek için nasılsa şansım iyi gider tekrar kopye çekebilirim diyerek sonucu şansa dolayısı ile dışsal faktörlere bırakarak daha ve çalışmayı ihmal eden kişilerle sık sık karşılaşılmaktadır.

Yapılan tüm bu çalışmaların ışığı altında iç ve dış denetime inanmanın kuşkusuz bireylerin öğretim ve eğitimlerine bağlı olduğu söylenebilir. İnanç farklılıkları insanları olaylar karşısında farklı tepkiler göstermeye yönlendirmektedir. Dış denetimli bireylerin kendilerine güvenlerinin derecesi başarısız bir olaydan sonra düşmek, başarılı bir olaydan sonra yükselmek eğilimindedir. İç ve dış denetim eğiliminde olanlar arasında, çevreye egemen olma bakımından da önemli farklar vardır, iç denetim eğilimli olanların, dış denetim eğilimlilere oranla çevrelerini daha çok kontrolleri altında tutmaya çalışır ve olayların kendi istekleri doğrultusunda gelişmesi için çaba sarfederler ve nitekim önemli denetim odağı



kuramcılarında Phares bu kuramı özellikle çevreye hakim oluş alanında geçerli olduğunu öne sürmüştür (50).

#### **1.2.3.1. Ülkemizde denetim odağı ile ilgili yapılmış çalışmalar:**

Yaptığımız literatür araştırmamızda, ülkemizde denetim odağı ile ilgili pek fazla bir çalışmanın yapılmamış olduğunu gözledik. Bu konu ile ilgili bir çalışma, Mehmet ÖZYÜREK (1983) tarafından yapılmıştır. İlkokul öğrencilerini konu alan araştırma "İlkokullarda normal öğrencilerle birlikte ve ortopedik özürllü okulunda (normal öğrencilerden ayrı) eğitim görmeyen ortopedik özürllü öğrencilerin genel olarak kişiliklerinin gelişimi, özellikle de benlik kavramlarının ve denetim odağının biçimlenmesi üzerindeki etkisine ilişkin olgusal bilgileri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın bulguları; normal öğrencilerle birlikte eğitilen ortopedik özürllü öğrencilerin davranışlarını denetleyen olayları daha çok kendilerinin dışındaki güçlere bağladıklarını, buna karşılık normal öğrencilerden ayrı eğitilen ortopedik özürllü öğrencilerin davranışlarını denetleyen olayları daha çok kendi çabalarına bağladıklarını ortaya koymuştur (47).

Başka bir çalışmada Ali DÖNMEZ (1985) belirli toplumsal durumların algılanmasında denetim odağının etkisini ele almaktadır. Heider'ın (1958) denge kuramı ve Rotter'ın (1966) denetim odağı kavramı ile ilgili araştırma bulguları arasında belli bir paralellik olduğu düşüncesinden yola çıkılan araştırmanın genel amacı, belirli toplumsal durumların, rahatlık ve değiştirme isteği açısından algılanmasında denetim odağının etkisini saptamaktır.

Araştırmanın sonuçları, genelde daha rahatsız edici bulunan dengesiz, tartışmalı, itici ve olumsuz durumların içten denetimli grup tarafından, dıştan denetimli gruba göre daha fazla değiştirilmek istendiğini içten denetimli deneklerin bozuk

kişilerarası ilişkileri düzeltmek için girişimde bulunmaya birşeyler yapmaya daha eğilimli olduklarını ortaya koymuştur. Kısacası çalışma sonuçlarına göre denetim odağı, toplumsal durumların ve kişilerarası ilişkilerin daha gerçekçi bir biçimde algılanıp yeniden düzenlenmesinde etkilidir (14).

Ali DÖNMEZ'in (1985) bir başka araştırması da denetim odağı, kendine saygı ve diğer üç değişken ile ilgilidir. Araştırmada çevre büyüklüğü, yaş ve demokratik ya da otoriter olarak algılanması bakımından aile ortamının, iki kişilik boyutu olarak denetim odağı ve kendine saygı duygusu üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bulgular, çevre büyüklüğünün hem denetim odağı hem de kendine saygı duygusu üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (14).

### **1.3. Denetim odağı ile sportif performans ilişkisi:**

Nerhangi bir sportif karşılaşmada elde edilen başarılı ya da başarısız sonuçlar ve ya beden eğitimi dersinden alınan iyi kötü notların nedeni, sporcu, öğrenci, antrenör ve beden eğitimi öğretmenleri tarafından her zaman ilgi çekici olmuştur.

Hemen hemen tüm diğer yaşam alanlarında olduğu gibi bu alanda da kaybetmek ya da kazanmak başarı ve başarısızlığın somut göstergesi olarak kabul görmektedir, bu bağlamda sportif performansın başarı motivasyonu ile bağlantılı bir davranış olduğu düşünülmektedir. Denetim odağı daha önce de belirttiğimiz gibi başarı motivasyonunu öngörebilen bir yapıya , sahip olduğu için sporcunun başarısını öngörebilecek değişkenlerden birisi olarak düşünüldüğünde, spor alanında başarı ve başarısızlığın spor yapan bireyler tarafından nasıl açıklandığını kendilerinden duyarak, bu alanda daha kısa yoldan bilgiye ulaşmayı sağlayabiliriz. Daha değişik bir anlatımla kişilerin olayları nasıl algıladıklarını (sporcuların başarılı başarısız sonuçları nasıl algıladıkları) ortaya koymak denetim odağının tüm diğer yaşam alanlarında olduğu gibi sportif alanda da bir

başarıyı öngörme gücünün olduğunu göstermektedir. Zaten bu alanda yapılmış olan çalışmalara baktığımızda, denetim odağının başarıyı öngörmedeki öneminin ne kadar büyük olduğunu görebilmemiz hiçte zor olmayacaktır, Sporun farklı alanlarında yüklemleme kuramının araştırılması sırasında bazı farklı hipotez, model ve kuram geliştirilmiştir, tüm bu farklı yaklaşımlarda ortak hedef, bir yarışma sonucunda, başarı - başarısızlığa neden olan öğelerin, sporcu ve antrenörler tarafından algılanma biçimini belirlemektir. Başarı ve başarısızlığın nedenlerinin sporcular tarafından nasıl algılandığının bilinmesi sporcuların bir sonraki yarışmada daha başarılı olmak için ortaya nasıl bir performans koyacaklarını öngörebilmek için yararlı bilgiler sağlayacaktır.

### **1.3.1. Spor alanında denetim odağı ile ilgili yapılan çalışmalar**

Bu alanda yapılan çalışmalar oldukça yenidir, 15 20 yıl önce başlanan çalışmalarda, bir motorsal faaliyet sonucunda elde edilen verimin (başarı - başarısızlık) nedenlerini araştıran çok farklı yaklaşımlar öne sürülmüştür. Sportif performans ile yüklemleme ve denetim odağına ilişkin yapılan bilimsel çalışmaların çoğunda Weiner ve arkadaşlarının geliştirdiği kuram temel alınarak yola çıkılmış ve bu doğrultuda yeni modeller geliştirilmiştir.

Weiner'ın (1971) iki boyutlu şemasına göre bireylerin başarı ve başarısızlıklarının nedenleri daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi dört temel faktöre bağlıdır. Bunlar; yetenek, çaba, işin güçlüğü ve şans faktörleridir, ilk ikisi kişiye bağlı olup içseldir (yetenek çaba), diğer iki faktör ise kişinin dışında olup dışsaldır. Bu farklılık 2 x 2 olarak tanımlanmaktadır. Literatürde, araştırmaların öncelikle beden eğitimi ve spor derslerinden alınan yüksek - düşük notların nedenlerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmalarla başladığı ve daha sonra yarışma sporlarına yönelik yapılan araştırmalarla devam edildiği görülmüştür (50).

Bundan sonraki bölümümüzde okullardaki beden eğitimi ve spor derslerinde ve yarışma sporlarında yapılan araştırmaları kısaca değerlendireceğiz.

#### **1.3.1.1. Okul Sporlarında yapılan araştırmalar:**

Okul sporlarında ve sporcularında yapılan araştırmalar, daha çok öğrencilerin beden eğitimi derslerinden aldıkları düşük ve yüksek notların nedenlerini açıklamaya yönelik çalışmalarını kapsamaktadır. Son onbeş yıl içerisinde özellikle Amerike Birleşik Devletlerinde bu araştırmalar büyük ilgi görmüştür (4).

Bu alanda yapılan araştırmalar özellikle, beden eğitimi ders notu, öğrencilerin hareket yükümlülüğü ve okul sporlarına katılan sporcu öğrencilerin başarı ve başarısızlıklarını etkileyen nedenler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Beden eğitimi derslerinden yüksek not alan başarılı öğrenciler, düşük not alan başarısız öğrencilere oranla başarılarını yeteneğe bağlamaktadırlar, bunun yanı sıra düşük not alan öğrenciler, başarısızlıklarından öğretmeni sorumlu tutmaktadırlar. Hild ve Hofmann (1976) yaptıkları bir araştırmalarında, kız ve erkek öğrencilere sordukları soruların sonucunda aldıkları cevaplarda erkeklerin kızlara oranla daha içsel nedenleri savunduklarını ortaya koymuşlardır (25), (26).

Öğrencilerin beden eğitimi dersindeki hareket yükümlülükleri ile ilgili araştırmalarda ise Bierhoff Alfermann (1979) öğrenci, bayan jimnastikçilerle, erkek futbolcularda cinsiyet ile yüklemleme arasında çok büyük bir fark bulamamıştır, ama futbolcularda dışsal nedenlerden tesadüf ve şansın jimnastikçilere oranla daha önemli olduğunu vurgulamıştır (7).

Kosmann (1983) araştırmasında, ard arda üç başarılı sonuç alan takım ve kişiler başarılarını yeteneklerine bağlamaktadırlar. Ard arda birkaç başarılı sonuç alan ve daha sonra bir başarısızlıkla karşılaşan öğrenci sporcular ise başarılı

olduklarında başarılarını içsel nedenlerle açıklarken, başarısızlıklarını dışsal nedenlerle açıklamışlardır. Eğer bu tip insanların başarısızlığı devam ederse bunu diğer başarısızlar gibi dışsal nedenlere değil de içsel nedenlere bağlamaktadırlar, yani başarısızlıklarının kendilerinden kaynaklandığına inanmaktadırlar (32).

Her ne kadar bu alanda yapılan çalışmalar okul sporları araştırmaları ile başlamışsa da daha sonra bu konuya ilişkin detaylı bir çalışmaya (okul sporlarıyla ilgili) inilmemiştir.

Okul sporlarının takım oyuncularında şu ana kadar yapılan akademik çalışmalarda başarılı sonuçlar içsel, başarısız sonuçlar dışsal nedenlerle açıklanmaktadır, oysa Duguin (1977) yaptığı araştırmaya bağlı olarak bu durumun her zaman böyle olmadığını ortaya atarak, öğrencilerin beden eğitimi derslerindeki başarı başarısızlıklarını içsel nedenlere yüklemlediklerini, bunun da deneyimlerinin az olmasına ve gençlik heyecanlarının oldukça fazla oluşuna bağladıklarını ileri sürmüştür (17).

#### **1.3.1.2. Yarışma sporlarında yapılan araştırmalar:**

Başarı ve başarısızlık bireysel sporlarda tek tek kişilere, takım sporlarında ise takımın tamamına bağlı olduğu için spor alanında yapılan araştırmalar farklı boyutlarda ele alınmıştır. Daha değişik bir anlatım ile, takım sporlarında performans toplu bir sonuca bağlı olduğu için bir kişinin kötü performansına rağmen takım başarılı olabilir. Bireysel sporlarda kötü performansın nedeni takım arkadaşlarının kötü performansı ya da takımın kötü performansı anlamına gelmez. Bu nedenle takım sporu ile bireysel spor alanındaki araştırmaların ayrı ayrı incelenmesine gerek görülmüştür.

Takım sporlarında alınan başarısız sonuçlar çoğu zaman takım içinde görev yapan diğer bireylere yüklenirken, bireysel sporlarda böyle bir durum söz konusu olamayacağından başarısızlık daha değişik nedenlerle açıklanmak zorundadır, bu nedenle yapılacak araştırmalarda bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Bu alanda yapılan araştırmalar, bireysel spor dalları, takım sporları ve bireysel spor dalları ile takım sporlarının karşılaştırılmasına yönelik araştırmaları kapsamaktadır. Bundan sonraki bölümümüzde konuyla ilgili yapılmış araştırmalara kısaca göz atacağız.

### **1.3.1.2.1. Bireysel spor dallarında yapılan araştırmalar:**

Walter (1977) erkek badminton sporcularında yaptığı araştırmada, başarılı ve başarisız sporcular arasındaki farklılığı ölçülmüştür, sonuçta; her iki tip sporcuda (başarılı - başarisız) performans hazırlığı ve yarışma ortamı için gerekli koşulların oluşturulmasını ortaya koymuştur (70). Buna karşılık Mc Auley, Russel ve Gross (1983) uyguladıkları testlerden aldıkları cevapları şu üç boyutta düzenlemişlerdir; bunlar bölgesellik, tutarlılık ve kontrol edilebilirliktir (40). Mc Auley ve Gross'un (1983) bir başka araştırmalarında, başarılı olanların, başarisız olanlara oranla daha fazla içsel eğilimli, tutarlı olmayan ve kontrol edilebilir nedenleri açıkladıklarını ortaya koymuşlardır. Araştırmalarında, başarı ve başarisızlığın içsel denetim faktörüne yoğunlaşmasının olumlu olduğunu varsaymışlardır (41).

Mark, Mutrie, Brooks ve Harris (1984)' teki araştırmalarında başarı ve başarisızlık söz konusu olduğunda, kazanan ve kaybedenler kişisel olarak daha içsel denetim odağının etkili olması açısından bir fark göstermemişlerdir, ancak kazananlar. kaybedenlere göre daha tutarlı ve daha iyi bir kontrol edilebilir olma faktörleri açısından farklılık göstermişlerdir (38).

Erkek ve bayan sporcular arasında yapılan araştırmalarda cinsiyete bağlı bir farklılık bulunmamıştır, bu sonuç erkek ve bayan yüzücüler arasında Bierhoff Alfermann'ın yapmış olduğu iki farklı araştırmada da aynen ortaya çıkmıştır (8).

Araştırma analizlerine göre başarisızlığın başarıya oranla daha kötü algılanması nedeniyle kişiler başarisızlığı raslantı olarak algılama eğilimindedirler üstelik bu eğilim yapılan yarışmanın önemine göre farklılık göstermektedir. Örn. önemli bir yarışmada sporcu içsel nedenlere daha fazla yüklemlemede bulunurken, ikili dostluk yarışmalarında daha dışsal nedenlere yüklemlemeler yapmaktadırlar.

Sonuç olarak tüm başarısızlıkların raslantıya yani dışsal nedenlere bağlı olduğunu söylemektedirler (8).

Farklı spor dallarında yapılan bir araştırmada Lefebvre (1979). Jimnastik, yüzme ve serbest cimnastik bayan ve erkek sporcularının, başarılarını içsel faktör olan; yetenek ve çabaya, başarısızlıklarını dışsal faktör olan işin güçlüğü ve şanssızlığa bağladıklarını ortaya koymuştur. Bu yğlemeleme statüsü ile spor alanında da kişinin başarıyı kendisine, başarılılığı ise şansa bağladığı dşnencesi kuvvetlenmiştir (35).

Ayrıca, Auvergne (1983) kız ve erkek kayakçılarda yapmış olduğu araştırmasında ortalamanın üstündeki performans düzeyinin yani başarının içsel nedenlere, başarısızlığın ise dışsal nedenlere dayandırıldığını gözlenlemiştir. Kötü performans gösteren sporcular bu yklelemeye daha az uygunluk göstererek, başarı ve başarısızlığın bu spor dalığda bazen kişinin kendisinden çok çevresel faktörlerden kaynaklandığını söylemişlerdir (5).

Spinks ve Roberts (1980) objektif bir yarışma sonucunun daima subjektif bir değerlendirme içerdiğini öngörmektedirler. rn. zayıf bir sporcu kuvvetli bir rakip karşısında beklenmedik bir şekilde puan alırsa, bu sporcu sonuçta tüm yarışmayı kaybetse de bu durum kişisel bir başarı olarak görecektir. Buna bağlı olarak yaptıkları araştırmalar sonucunda, üç ayrı grup saptamışlardır. Birinci grup; elde ettikleri sonuca göre kesin bir başarı elde edenler ki bunlar başarılarını kendi kişisel yeteneklerine ve çabalarına ykleleyenlerdir. İkinci grup; elde ettikleri sonuca göre başarılarını objektif olarak başarı, subjektif olarak başarısız görenlerdir, bunlardan kendilerini başarılı görenler, başarılarını tıpkı birinci gruptaki sporcular gibi içsel nedenlerle aıklıyorlarken, kendini başarısız görenler ise başarısızlıklarını işin güçlüğünden kaynaklandığını belirtmişlerdir. nc



gruptaki sporcular ise kesin başarısız olanlardır ki bunlar da başarısızlıklarını dışsal faktör olan işin güçlüğüne yüklemlemişlerdir (63).

Özet olarak belirtecek olursak, bireysel spor dallarında, sporcular genelde elde ettikleri sonucun nedenlerini daha içsel faktörlere yüklemlemişlerdir, yalnız Lefebvre (1979) ve Auvergne (1983) başarı ve başarısızlı, üzerine yaptıkları araştırmalara bağlı olarak sporcuların başarı ve başarısızlıklarını dışsal nedenlerle açıkladıklarını ortaya koymuşlardır. Yeden olarakta her iki araştırmacı araştırmalarını dışsal faktörlerin başarıyı oldukça fazla etkilediği bir ortamda spor yapan kişilerle uygulamışlardır, bu spor dalı kayak olup gerçektende hava koşullarının başarı ve başarısızlıkta önemli bir rolü bulunmaktadır.

#### **1.3.1.2.2. Takım sporlarında yapılan araştırmalar**

Yüklemeleme kuramının spor alanındaki uygulanişının temelini takım sporlarıyla ilgili yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Genelde yapılan araştırmalar, bireysel spor dalları ile takım spor dallarının karşılaştırılması, sadece takım sporları ve sezon sonu (yarışma ortamının olmadığı zamanda) sporcularla yapılan araştırmalar olarak ele alınmıştır.

Schole (1976) ard arda iki galibiyet alan futbolcu ve hentbolcularda yaptığı araştırmasında, sporcuların deplasmanda ve kendi sahalarında yaptıkları karşılaşmalar için farklı açıklamalar getirdiklerini ortaya koymuştur. Burada sporcular subjektif bir değerlendirmenin objektif sonuçlarını farklı biçimde açıklamışlardır (59).

Esser' ın(1984) yarışmayı kaybeden basketbol oyuncularında yaptığı araştırmada sporcular nedeni duygusal olarak algılıyor ve dışsal faktörlere yüklemliyorlar (18). Rucken. Bierhoff Alfermann ve arkadaşlarının (1984) soruların farklı zamanlarda sorulması durumuyla ilgili (yarıştan hemen sonra ya

da bir gün sonra) yaptıkları araştırmada, kız ve erkek voleybol oyuncularına yarışmadan hemen sonra ve bir gün sonra yönelttikleri sorulara çok farklı cevaplar verilmiştir, oysa başarısız olanlara kaybettikleri yarışmadan hemen sonra ve bir gün sonra sorulan sorulara karşılık alınan cevaplarda pek büyük farklılık olmadığı görülmüştür.

Spink' ın (1977) bir yarışma sonucu ile ilgili yaptığı araştırmasında; kaybedenler kaybettiklerini daha gerçekçi bir gözle gördüklerinden pek farklı cevap verilmediğini gözlemlemiştir (62). Weiner ve arkadaşları (1971) daha önce de belirttiğimiz gibi sonuçlar daha önceki yarışmada alınan sonuçların aynısı ise nedenlerin açıklanmasının kolay ve kesin olduğunu ama sonuçlar daha öncekinden farklı ise nedenlerin açıklanmasının da çok farklı biçimlerde olabileceğini ortaya koymuşlardır, buna bağlı olarak çaba ve yeteneğin önemli faktörler olduğunu, basketbol play off yarışmalarında yaptıkları test araştırmasında ortaya çıkartmışlardır (71).

Scanlan ve Passer (1980) futbolcularda yaptıkları araştırmalarında başarılı olanların, başarısız olanlara oranla daha içsel denetimli olduklarını ve yukarıda da belirttiğimiz gibi yetenek ve çabanın başarıyı yüksek ölçüde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Yine aynı araştırmacılar bayan futbolcularda yaptıkları araştırmada, başarılı olanlarda, başarısız olanlara oranla yetenek ve çabanın çok daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Aynı araştırmada başarısız olanlar ise nedenleri diğer sporculara, dolayısı ile takımın başarısızlığına yüklemlemişlerdir.

Bir takımın yarışmayı kaybetmesi ya da berabere kalması durumunda çabaya daha az yüklemleme yapılırken, rakibin güçlü olmasına ve şansa daha çok yüklemleme yapılmıştır. Başarılı olanlar ise kendi yetenek ve çabalarını daima ön planda tutmuşlardır (57).

Kaybetmek ve kazanmak durumunda ise takımın performansına yükleme pek farklı olmakta fakat takımın performansının bireysel performanstan daha önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yani takım oyunlarında bir sporcunun çok iyi olđası takımın tümünün çok iyi oynuyor olması anlamına gelmemekte, takımın tümünün uyum içerisinde oyun oynaması ve takım performansının üst düzeyde tutulması önem kazanmaktadır (57).

Bird ve Breme (1978) temel yükleme kuramında belirttiğimiz dört temel faktör olan; yetenek, çaba, şans ve işin güçlüğü'nün takım sporlarında çok önemli roller oynadığını belirterek "Sporcuların kazandıkları zaman başarılarının nedeni olarak kendi takımlarının yeteneğine oldukça fazla puan verirken diğer nedenlere düşük puanlar verdiklerini ortaya koymuşlardır". Kendi yeteneklerine az ama takımın performansına oldukça fazla yüklemelerde buldukları gözlenmiştir (10).

İso Ahola (1975) beyzbol oyuncularında yaptığı araştırmasında bulgularını şöyle açıklıyor; takımın performans düzeyi yapılacak araştırmanın hareket noktası olarak kabul edilmelidir ve takımın performansı saptandıktan sonra ölçüm yapılmalıdır (27).

Genelde takım sporlarında, takımın başarısının iyi olmadığı durumlarda sporcular başarısızlıklarını dışsal faktörlere, işin güçlüğüne ve tutarlı olmayan nedenlere (Örn. şansa) yüklemelerken, ekip içi uyumun çok iyi olduğu durumlarda kişisel ve takım yüklemesi arasında bir farklılığın olmadığı belirtilmektedir (19).

Takım uyumunun iyi, başarılı olduğu durumlarda yükleme, hem kişiye ve hem takıma eşit düzeyde oluyor (Örn. ben iyi oynadım, takımın uyumu güzeldi vs.), kaybetme durumunda ise takımın uyumsuz olduğu söylenerek yükleme tutarlı fakat dışsal nedenlere yükleniyor.

Sonuç olarak yaptığımız litaretür taramasında, takım sporlarında sporcuların başarılarını içsel nedenlere ve takımın uyum içerisinde oyun oynamasına yüklemelerken, başarısızlıklarını kendilerinin dışındaki nedenlere; takım arkadaşlarına, antrenörlerine, şanssızlığa ve diğer dışsal nedenlere yüklemekte oldukları anlaşılmaktadır.

### **1.3.2. Spor alanında başarı - başarısızlığa ilişkin araştırma modelleri**

Yükleme kuramına ilişkin bireylerin başarı ve başarısızlıklarını nelere yüklediklerini daha önce de belirtmiştik (Bk.1.1. ve 1.1.2. )

Weiner'ın başarının yüklendiği alanlara ilişkin başarının yüklemesi kuramı spor alanına da uyarlanmıştır. Spor alanındaki başarı ve başarısızlığın nedenlerini araştıran çalışmada temel alınmıştır (68).

Weiner'ın kuramı temel alınarak, sporcuların başarı ve başarısızlığının nedenlerini araştırmak amacı ile bir çok model geliştirilmiştir. Son yıllarda değişik çalışmalarda kullanılan bu modellere ve bu modellerin nasıl oluşturulduğuna bakmadan geçmek çalışmamızda bir eksiklik olarak görüleceği düşüncesiyle, bu alanda yapılan çalışmalardan kısaca söz etmeyi uygun görmekteyiz.

#### **1.3.2.1. Mc Hugh, Duguin ve Frieze'nin Modeli**

Bu modele üç boyutlu şema da denilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Weiner'ın iki boyutlu şeması olan, içsellik dışsallığı ve kararlılık kararsızlık boyutlarına ek olarak bir de kontroledilebilirlik kontrol edilmezlik boyutu da eklenerek üç boyutlu şema oluşturulmuştur. Sporcular herhangi bir yarışmanın sonucunda elde ettikleri performanslarının (başarı başarısızlık) nedenini bu üç boyutta belirtilen nedenlere yüklemektedirler.

Şekil 5' te de görüleceği gibi Mc Hugh ve arkadaşları;

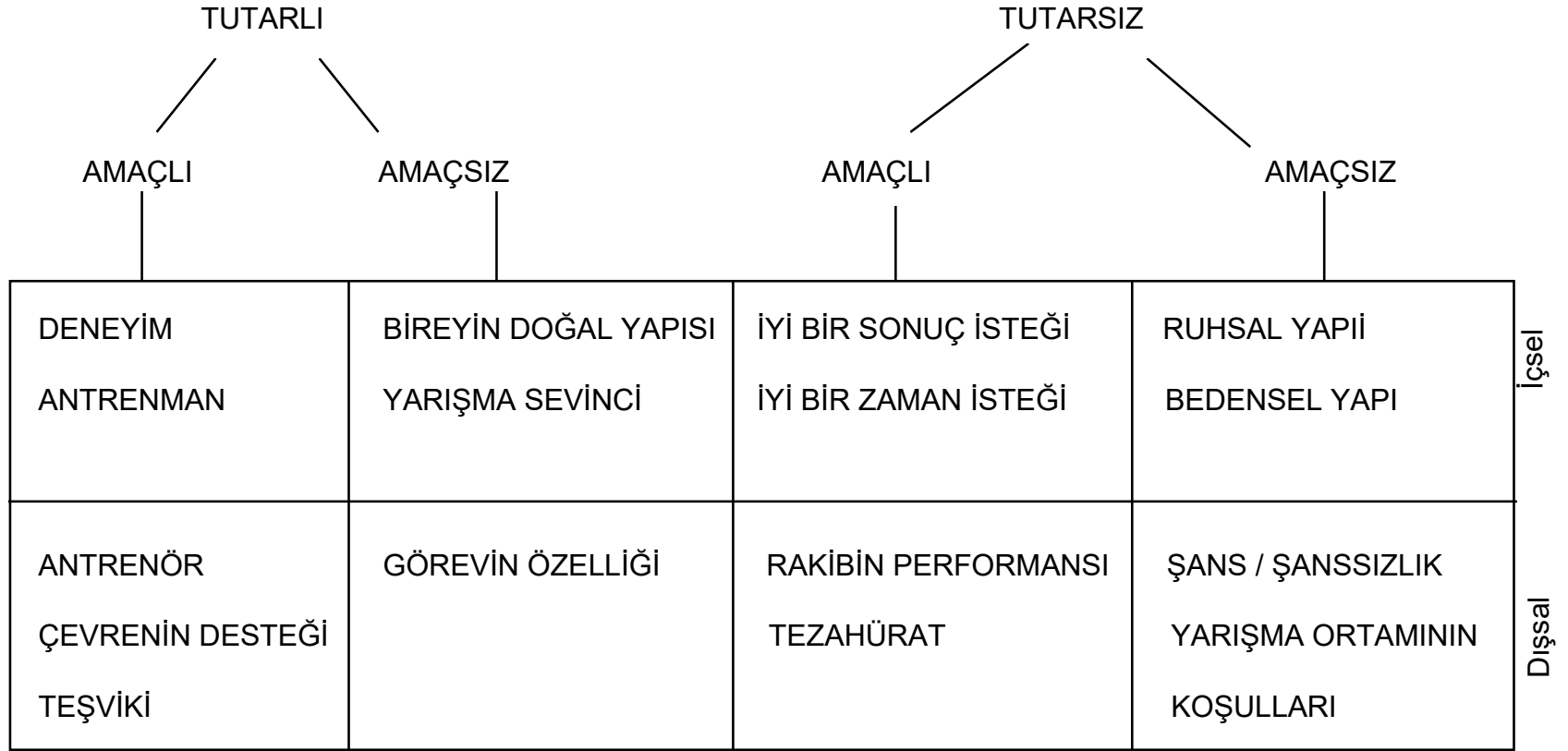
Antrenman ve deneyimi; tutarlı, amaçlı ve içsel bir faktör, Antrenör ve çevrenin desteğini; tutarlı, amaçlı ve dışsal bir faktör, sporcunun doğal yapısı ile yarışma sevincini; tutarlı, amaçsız ve içsel bir faktör.

Görevin özelliğini (zorluğunu); tutarlı, amaçsız ve dışsal bir faktör, Sporcunun yarışmada iyi bir sonuç ve iyi bir zaman elde etme arzusunu; tutarsız, amaçlı ve içsel bir faktör,

Rakibin performans düzeyi ile taraftar desteğini (tezahürat); tutarsız, amaçlı ve dışsal bir faktör,

Sporcunun ruhsal ve bedensel durumunu; tutarsız, amaçsız ve içsel bir faktör,

Şans şanssızlık ile yarışma ortamının koşullarını; tutarsız, amaçsız ve dışsal bir faktör olarak açıklamışlardır.



ŞEKİL - 5. Bir yarışma sonucu açıklanmasına ilişkin üç boyutlu kategorileme sistemi.

Kaynak : Mc Hugh, Duguin and Frieze, Woman and sport; from myth to reality (pp. 173 - 191) Philadelphia 1978

Yukarıda da açıkladığımız gibi Mc Hugh ve arkadaşları (1975) sporcuların başarı başarısızlıklarının nedenlerinin bu onbeş maddeden herhangi birine bağlı olduğunu belirtmişlerdir (44).

### **1.3.2.2. Nitsch ve Allmer'in Başarı ve Başarısızlığa İlişkin Sınıflandırma Şeması:**

Nitsch ve Allmer (1976) yapmış oldukları sınıflandırma şemasını Şek. 6 iki ana bölüme ayırarak, sporcuların başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini araştırmışlardır (46).

Bu sınıflandırmaya göre ;

#### **1. İçsel ve kontrol edilebilir nedenler ;**

Sporcu ile ilgili ve içsel nedenleri kapsayan nedenlerden oluşmaktadır. özünde yetenek ve çabayı gerektiren; kuvvet, sürat, dayanıklılık, teknik, taktik ve sporcunun antrenmanlara devamlılığı ile yarışta anlayışı yarışma hırsını içermektedir. Sporcu saydığımız tüm bu nedenleri kendi iç yapısında taşır, performans yeteneği ile performans hazırlığını geliştirmek kendi yeteneğine bağlı olup yeterli bir çaba çalışma sarfetmesine bağlıdır.

#### **2. Dışsal ve kontrol edilemeyen nedenler;**

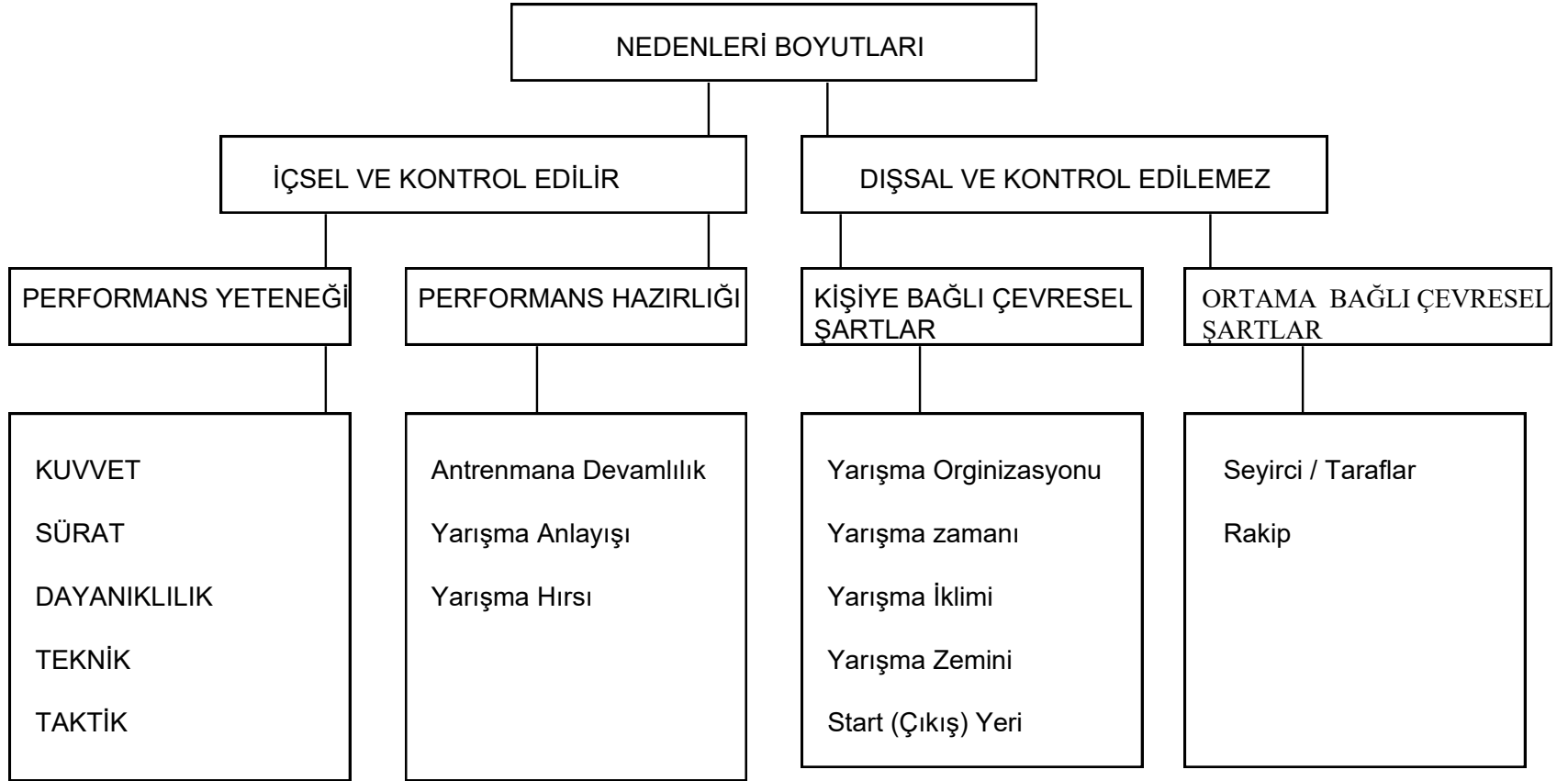
Yarışma ortamının tümünü içeren bu durum sporcu ile ilgili çevresel koşullar, yarışma organizasyonunu, yarışma zamanı, yarışma iklimi, yarışma zemini, yarışmaya başlama yeri ve sporcunun dışındaki duruma bağlı çevresel koşulları (seyirci,

taraf tar ve rakibi) içerir. Tüm bu faktörler dışsal olup kontrol edilebilmesi sporcunun tamamen dışındadır. Nitsch ve Allmer bir yarışma sonucundaki başarı ve başarısızlığa neden olabilecek faktörleri bu şekilde sınıflandırarak nedenlerin araştırılmasına böylesine farklı bir bakış getirmişlerdir.

Bunun dışında Allmer (1976) yapmış olduğu başka bir çalışmasında da başarı ve başarısızlığa neden olan öğeleri şekil 7'de de görüleceği gibi; İçsel ve dışsal nedenler, Hesap edilebilir ve hesap edilemez nedenler, Kontrol edilebilir ve kontrol edilemez nedenler olmak üzere üç kategoride ( boyutta) ele alarak incelemişlerdir. Yapılan bu sınıflandırmaya göre; İçsel ve dışsal hesap edilebilir nedenler; kontrol edilebilir ve kontrol edilemez olabilirler. içsel ve dışsal hesap edilemeyen nedenler de kontrol edilebilir ve kontrol edilemez olabilirler. Böylece, buna bağlı olarak ortaya çıkan sekiz kategoriyi şu şekilde açıklamak mümkündür;

1. İçsel, hesap edilebilir ve kontrol edilebilir nedenler; Yetenek, Beceriklilik, çaba eğilimi, çalışmaya (antrenmana) katılma, Kişisel antrenman hazırlığı.
2. İçsel, hesap edilebilir ve kontrol edilemez nedenler; Kabiliyet, Vücut yapısı (fiziksel yapı), sakatlannalar, hastalık ve özel problem.
3. İçsel, hesap edilemez ve kontrol edilebilir nedenler ; Psikolojik faktör olarak (sporcunun depressif bir durumda olması) yarışma anında bireyin psikolojik rahatsızlığa girmesi, önceden hesap edilemeyen bir durum olup kontrol edilebilir.

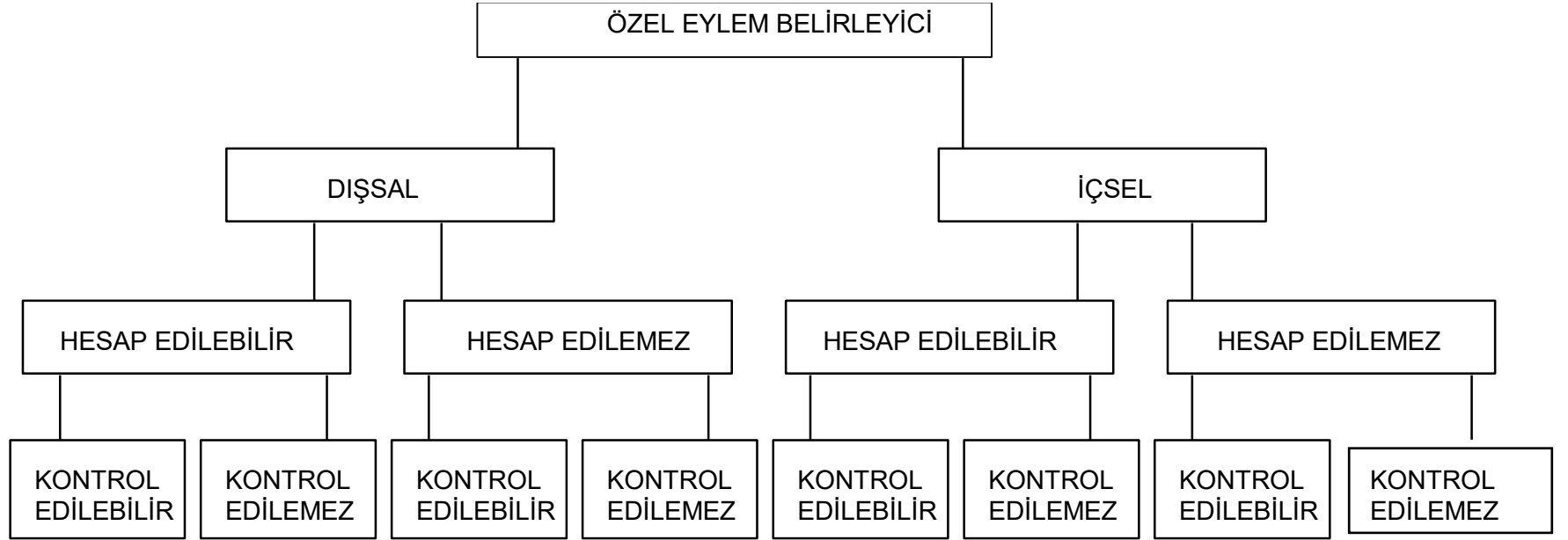




ŞEKİL 6: Nitsch ve Allmer' in Başarı - Başarısızlığa ilişkin sınıflandırma şeması.

KAYNAK: Allmer H., Diagnostik der Ursachenerklärung im Handlungsfeld Sport, 1989. s. 43.

4. İçsel, hesap edilmez ve kontrol edilemez nedenler; Sporunun psikolojik durumunun kontrol ve hesap edilemeyecek kadar yüksek düzeyde rahatsız olması ve bu durumun yarışma anında da devam etmesi.
5. Dışsal, hesap edilebilir ve kontrol edilebilir nedenler; Spor giysileri, Antrenör ve takım arkadaşlarının davranışları ve yardım.
6. Dışsal, hesap edilebilir ve kontrol edilemez nedenler; Yarışmanın yapıldığı yerin kalitesi, yarışma ortamının büyüklüğü, Antrenörün yeteneği ve yarışmanın organizasyonu.
7. Dışsal, hesap edilemez ve kontrol edilebilir nedenler; Antrenörün sporcuya karşı yaptığı haksızca eleştiriler ve bu durumun sporcunun tarafından ciddi olarak algılanması.
8. Dışsal, hesap edilemez ve kontrol edilemez nedenler; Zamansız antrenör değişimi, Zamansız kulüp (takım) değişimi, şans, şanssızlık ve raslantı faktörleri olarak; belirtilmiştir (3).



ŞEKİL 7: H. Allmer'in başarı ve başarısızlığa neden olan sebeplerin sınıflandırma şeması

KAYNAK: H. Allmer Ursachenerklärung und Handlungszufriedenheit im sport, Schorndrof, 1978.

### 1.3.2.3. Wingate Sport Achievement Responsibility Scala (WSARS) Sporda Başarı Sorumluluğu ölçeği (SBSÖ)

Tannenbaum ve leingarten (1984) bu ölçeğin temelini Rotter' ın (1966) içsellik dışsallık skalasından alarak, spora özđü bir biçimde geliştirmişlerdir. Hazırlanan bu skala, bireysel spor yapan sporcularla, takım sporu yapan sporculara özđü olarak hazırlanmıştır (63).

Skaladaki sorular, sporcunun kendisine, antrenörüne, seyirciye ve yarışma ortamı gibi çok farklı değişkenlere yer veren sorulardan oluşturulmuştur. Ayrıca soruların oluşturulmasında, spor psikoloğları, sporcular, antrenörlerden de yardım (spor alanında pratik yapan Lireylerin görüşü alınarak) alınmıştır.

Soruların farklı bir şekilde hazırlanmasının nedeni, bireysel ve takım sporu yapan bireylerin başarı ve başarısızlıklarının nedenlerini farklı biçimde açıklamış olmalarıdır.

Skala bireysel ve takım sporcuları için 11 olumlu, 11 olumsuz toplam 22 şer sorudan oluşturulmuştur. Buna göre hem bireysel hem de takım sporcularının cevaplamaları için birisi içsel ve diğeri dışsal olmak üzere iki seçenek sunulmuştur. Her sporcu bu iki seçenektен kendisine uygun olan birini örneğin;

Sadece A

Sadece B

Her ikisi AB eşit

Daha çok A fakat, B durumu da söz konusudur

Daha çok B fakat, A durumu da söz konusudur.

Olmak üzere beş olasılıklı cevaplandırma durumunda bırakılmıştır. Sporcunun sonuçta alacağı yüksek puanlar, daha içsel denetim eğilimli olduğunu, daha düşük puanlar ise daha dışsal denetim eğilimli olduğunu ortaya çıkaracaktır.

## **BÖLÜM II. TÜRKİYEDE ÜST DÜZEY SPORCULARI VE DENETİM ODAĞI**

### **2.1. Örneklem Seçimi**

Araştırmamızın gerçekleştirilmesinde kullanılan örnekleme, bireysel spor dallarıyla uğraşan sporcular ve takım sporu ile uğraşan sporcular oluşturmuştur. Örneklem seçimimizde, küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Yani bir kulübe gidildiğinde o kulüpte yarışmaya katılan (o branştaki) sporcuların tümü örnekleme alınmıştır. Örneklem grubunu oluşturan gerek bireysel ve gerekse takım sporları, ülkemiz düzeyinde yaygın olarak uygulanan, geleneği olan ve aynı zamanda temsil etme gücüne sahip olan spor dalları olarak düşünülüp seçilmiştir.

Testin uygulanması, seçilen örneklem grubunun tümüne (bireysel takım) sporcuların önemli bir yarışmasından sonra uygulanmıştır. Başarılı ve başarısız sporcular, araştırmacının deneyim ve gözlemine ek olarak sporcuların yarışma sonrası elde ettikleri dereceler temel alınarak saptanmıştır.

Örneklem grubunu ;

Bireysel spor dallarında; Atletizm, Cimnastik, Eskrim, Güreş, Kayak ve Yelken sporu ile uğraşan sporcular oluştururken,

Takım sporu dallarında; Futbol, Hentbol ve Basketbol sporu ile uğraşan sporcular oluşturmuştur.

TABLO 1. Bireysel spor dalları ve sporcu sayısı

<b>SPORCU SAYISI</b>			
<b>SPOR DALI</b>	<b>KIZ</b>	<b>ERKEK</b>	<b>TOPLAM</b>
ATLETZİM	6	24	30
CİMNASTİK	15	15	30
ESKRİM	10	14	24
GÜREŞ	-	34	34
KAYAK	4	25	29
YELKEN	1	19	20
TOPLAM			167

TABLO 2. Takım sporu dalları ve sporcu sayısı

<b>SPORCU SAYISI</b>
----------------------

SPOR DALI	KIZ	ERKEK	TOPLAM
FUTBOL	-	61	61
HENTBOL	20	38	58
BASKETBOL	28	-	28
TOPLAM			147

Bireysel spor dallarında Yelken ve gre, takım sporu dallarında da Hentbol ve Basketbol ile uğraşan sporcular tarafından verilen yanıtların araştırmacı tarafından güvenilir yanıtlar olmadığı dnlm olup, uygulamadan kaynaklanabilecek hatayı azaltmak amacı ile örneklemden çıkarılmıştır. Örnekleme grubunu oluşturan tüm sporcular 1990 yılı içerisinde yapılan Türkiye birinciliği, Balkan Őampiyonası ve oldukça önemli bir turnuva sonrası (yarışmanın hemen bitiminde) test edilmişlerdir. Bundan sonraki bölümlerde konuyla ilgili daha geniş açıklamalar yapılacaktır.

### **2.1.1. Bireysel spor dalları:**

Atletizm: 1990 yılında İzmirde yapılan Türkiye birinciliğine katılan 6 bayan, 24 erkek toplam 30 üst düzey sporcusuna yarışma sonrası test uygulaması yapılmıştır.

Cimnastik: 1990 yılında Ankarada yapılan kulüpler arası Türkiye birinciliğine katılan 15 bayan, 15 erkek toplam 30 üst düzey sporcusuna uygulanmıştır.

Eskrim: 1990 yılında Ankara'da yapılan Ulusal Akalınlı turnuvasına katılan 10 bayan 14 erkek toplam 24 üst düzey sporcusuna uygulanmıştır.

Güreş: 1990 yılında Ankara' da yapılan Türkiye birinciliğine katılan toplam 34 üst düzey sporcusuna uygulanmıştır.

Kayak: 1990 yılında Bursa Uludağ' da yapılan Balkan Şampiyonasına katılan ve Milli takımı oluşturan 4 bayan, 25 erkek toplam 29 üst düzey kayakçıya uygulanmıştır.

Yelken: 1990 yılında İzmirde yapılan Ulusal bir turnuvaya katılan 1 bayan, 19 erkek toplam 20 yelkenciye uygulanmıştır.

### **2.1.2. Takım sporu dalları:**

Futbol: Örneklem grubunun esas bölümünü oluşturan futbol dalında Türkiye II. liği B grubunda şampiyon olan Aydınspor ile aynı grupta küme düşen Menemen spora, III.Türkiye liği 6.grubunda averajla 2.bitiren Manisaspor ile aynı grubu sonuncu bitiren Akhisarspora uygulamalar yapılmıştır. Örneklem grubunun I.Türkiye liğinden seçilmemesinin nedeni, ülkemizde I. liğde top oynayan yabancı soorcu sayısının fazla olmasıdır.

Hentbol: Bu spor dalında örneklem grubuna Türkiye I. liğinde top oynayan 20 bayan ve 38 erkek toplam 58 sporcu seçilmiştir.

Basketbol: Bu spor dalında da özellikle Türk sporcularının oluşturduğu takımların seçilmesine dikkat edilmiştir. Futbol dalındaki durum basketbol sporunda da söz konusu olduğu için,basketbol I. liğindeki takımlar örneklem grubuna alınmamıştır.



Yabancı sporcuların yer aldığı takımlardaki performans ile Türk sporcularının ulaştığı performansın birbirinden farklı olacağı kesindir.

## **2.2. Kullanılan ölçek ve değerlendirme formları:**

Deneklere Ek 1' de verilen Wingate Sport Achievement Responsibility (WSARS), (Sporda Başarı Sorumluluğu Ölçeği SBSÖ) uygulanmıştır. Bu ölçek daha önceki bölümlerde de açıkladığımız üzere (Bk. 1.3.2.3.) spora özgü olarak, bireysel ve takım spor dallarıyla uğraşanlar için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Her iki ölçekte 22 madde bulunmaktadır, buna ek olarak bireysel spor dalları için hazırlanan 6 seçenek, takım sporcuları için hazırlananda 5 seçenek bulunmaktadır. Soruların yarısı negatif durumlara, diğer yarısı ise pozitif durumlara ilişkindir. Her soruda bir içsel bir de dışsal durum vardır, kişi bunlardan birini o maddedeki durum için seçmekte ve bu seçimini 5' li likert tipi bir ölçek üzerinde işaretlemektedir. Bu seçeneklerin açılımı aşağıda belirtildiği gibidir.

1. Sadece A
2. Sadece B
3. Her ikisi ( A ve B ) eşit
4. Daha çok A ama aynı zamanda B durumu da söz konusudur
5. Daha çok B ama aynı zamanda A durumu da söz konusudur.

Cevaplandırma sonucunda elde edilen toplam puanın yüksek olması sporcunun daha içsel denetim eğilimli olduğunu, daha düşük puanlar ise sporcunun daha dışsal denetim eğilimli olduğunu göstermektedir. Bu ölçek 1984 yılında Tannenbaum ve Weingarten tarafından kullanıldığında amaç ölçeğın denetim odağı (LOC) konusunda genel değil amaca yönelik spesifik yaşam alanlarına ilişkin ölçekler geliştirilmesinin gerekliliğini doğrulamaktır. Bizim bu ölçeğı kullanmamızdaki gerekçemiz ise spor yaşam alanında geliştirilmiş en son ve amacımıza en uygun bir ölçek olmasıdır.

Ölçeğin ikinci bir kullanım nedeni de güvenilirlik ve geçerlilik çalışması ülkemizde yapıldığında kendi ülkemiz sporcularında da esas ölçekten elde edilen verilere yakın değerler vermiş olmasındandır.

Kullanılan bu ölçeğin dışında, hem sporculara hem de antrenörlere, sporcuların başarı başarısızlıklarıyla (performanslarıyla) ilgili formlar verilerek bilgiler toplanmıştır (Ek 2 sporcu anket formu, Ek 3 antrenör anket formu).

## **BOLÜM III. BULGULAR VE SONUÇ:**

### **3.1. Bulgular**

Sporda Başarı Sorumluluğu Ölçeği SBSÖ (Wingate Sport Achievement Responsibility WSARS)'ın bireysel ve takım sporcuları için iç tutarlılığı Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ile hesaplanmıştır. Bireysel spor dalları için ölçeğin iç tutarlılığı 0.54, takım sporları için 0.44 olarak bulunmuştur. Her spor dalı için ayrı ayrı güvenilirlik katsayıları hesaplandığında Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.62 ile 0.44 arasında değişmektedir.

Araştırmanın amacı açısından bu güvenilirlik katsayıları yeterli kabul edilmiştir. Çünkü bu çalışma gelecekteki araştırmalarda Türkiyede kullanılacak (sporcular için) denetim odağı ölçeğinin bir ön araştırması olmayı ve denetim odağının sporcunun performansını açıklamada bir değişken olarak ne derece önemli olduğunu saptamayı amaçlamaktadır(Bu durumu ile bir ölçme aracı olma iddiası yoktur). Bu nedenle araştırmamız kapsamında güvenilirlik katsayıları yeterli görülmüştür.

Bireysel sporcularda atletizm ve kayak sporcularının daha düşük içsel denetim puanlarına sahip oldukları, buna karşılık jimnastik ve eskrim sporu ile uğraşan sporcuların daha yüksek içsel denetim puanlarına sahip oldukları ve puanlarının atletizm ve kayak sporuna oranla daha tutarlı olduğunu söyleyebiliriz.

TABLO 3. Bireysel sporcular için SBSÖ'nin ortalama, standart sapma ve Minimum - Maksimum değerleri

<b>SPOR DALI</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>	<b>MİN.</b>	<b>MAK.</b>
ATLETİZM	30	71.800	9.297	-	-
CİMNASTİK	30	77.967	8.177	-	-
EKSİRİM	24	78.042	6.032	-	-
KAYAK	29	71.517	10.432	-	-

TABLO 4. Takım sporları için SBSÖ' nin ortalama, standart sapma ve Minimum - Maksimum değerleri

<b>SPOR DALI</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>	<b>MİN.</b>	<b>MAK.</b>
FUTBOL	61	69.66	9.40	48	93

Takım sporlarındaki bulgular tablodanda görüleceği üzere, bireysel spor yapan sporculara oranla daha düşük bulunmuştur.

### 3.1.1. Bireysel spor dallarındaki sporculara ilişkin bulgular

Sporcuların yaşları ile SBSÖ' den aldıkları puanlar arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Yani yaşı büyük olanların daha dışsal denetime eğilimli olduklarını söyleyebiliriz. Bu kişiler şans, kader vb. gibi dışsal faktörlerin başarılarında rol oynadığına inandıkları söylenebilir.

( $r= 0.22$ ) bu korelasyon değeri çok yüksek olmamakla birlikte, anlamlılık testine bakıldığında ( $t = 2.37$ ,  $P 0.05$ ) korelasyon değerinin anlamlı bir ilişkiyi gösterdiği bulunmuştur.

Cinsiyet açısından bakıldığında bireysel sporcuların ölçekten aldıkları puanlar açısından farklılaşmadıkları görülmektedir ( $t (106.6 = 0.80$ ,  $p = 0.43$ ).

TABLO 5. Cinsiyete göre SBSÖ' den alınan puanların ortalama ve standart sapmaları

CİNSİYET	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
KIZ	35	75.77	8.22
ERKEK	78	74.21	9.61

Bireysel spor dallarındaki kız sporcuların erkeklere oranla içsel denetim puanları daha yüksek görülmekle birlikte bu ortalama puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır.

Yapmış olduğumuz bu araştırmanın bulgularına bağlı olarak, cinsiyetin spor ortamındaki başarı ve başarısızlığı öngörebilen önemli bir değişken olmadığı söylenebilir.

Gelir düzeyi açısından, alt ve orta sosyo ekonomik düzeydeki sporcuların yüksek sosyo ekonomik düzeyde olanlara oranla daha dışsal denetim eğilimli oldukları görülmektedir ( $F_{(2,112)} = 2.96$ ,  $P 0.05$ ).

Elde ettiğimiz bu bulguların gerçek bir durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Düşük gelirli sporcuların daha dışsal denetimli olmasının gerçek temellerinin olması beklenen bir durumdur.

TABLO 6. Gelir düzeyine göre sporcuların SBSÖ' ne göre ortalama ve standart sapma puanları

GELİR DÜZEYİ	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
DÜŞÜK	15	71.53	12.02
ORTA	64	73.88	8.98
YÜKSEK	34	77.62	7.54

Eğitim düzeyi açısından, sporcuların ölçek puanlarının dağılımlarına baktığımızda, eğitimin spor alanındaki başarı ve başarısızlığı öngörmede etkili olmadığı görülmektedir.

F testinden de görüleceği gibi eğitim düzeyi alınan puanlar üzerinde anlamlı farklılaşma yaratmaktadır. ( $F_{(3,112)} = 1.16$ ). Bu nedenle eğitimin de denetim odağı ve başarı başarısızlığın nedenlerini açıklamada önemli bir değişken olmadığı söylenebilir.

TABLO 7. Eğitim düzeyine göre, sporcuların SBSÖ' ne göre ortalama ve standart sapmaları.

EĞİTİM DÜZEYİ	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
İLKOKUL	14	78.14	8.09
ORTAOKUL	25	75.84	9.55

LİSE VE DENGİ	61	73.84	9.22
YÜKSEK OKUL	13	72.77	9.28

Bireysel spor yapan sporcuların uğraştıkları spor dalıyla SBSÖ' den aldıkları puanların farklılaşmasına baktığımızda anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ( $F_{(3,112)}= 4.95$ ;  $P < 0.01$ ).

Atletizm ve kayak sporu ile uğraşan sporcuların, cimnastik ve eskrim sporu yapanlara oranla daha dışsal eğilimli oldukları görülmüştür. Bu durum kayak ve atletizm sporlarının farklı çevre koşullarında etkileniyor olmasını gösterdiği gibi, önceki araştırma bulgularıyla da bir uyuma göstermektedir.

TABLO 8. Bireysel sporcuların uğraştıkları spor dallarıyla SBSÖ'den aldıkları ortalama ve standart sapma puanları.

SPOR DALI	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
ATLETİZM	30	71.80	9.29
CİMNASTİK	30	77.97	8.18
ESKRİM	24	78.04	6.03
KAYAK	29	71.57	10.43

Bireysel spor yapan sporcuların spor yılları ile herhengi bir kulüpte spor yapma yıllarının SBSÖ' den aldıkları puanlarla korelasyonlarına bakıldığında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir, sırasıyla ( $r = 0.18 > 0.22$ ).

Bu korelasyon değeri çok yüksek olmamakla birlikte korelasyon değerleri için anlamlılık testi yapıldığında ( $t= 1.93 ; 2.37; P ( 0.05 )$ ) düzeyinde anlamlı bir ilişkiyi gösterdiği bulunmuştur. Ancak bu beklenen bir durum değildir, Türk popülasyonu için bu sonucun dikkatle değerlendirilmesi gerekir.

Kişinin kendisine sorularak, Türkiye düzeyinde ve takımı içindeki başarı durumu çapraz tablo çıkarılarak bizim ve kendisinin başarı başarısızlık değerlendirmeleri karşılaştırıldığında, sırasıyla ( $r= 0.08, r= -0.14$ ) olarak bulunmuştur.

Bireysel spor yapan sporcuların yaptıkları spor dallarından memnuniyetleri ile SBSÖ' den aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır ( $F_{(4,112)}= 0.87$ ). Ancak yaptıkları spor dalından memnun olmayan iki sporcunun dış denetimli oldukları görülmüştür. Bu nedenle yaptığı spor dalından memnun olup olmamasının sporcu için tanımlanabilir bir durum olduğunda, dikkate alınması gereken önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Bizim örneğimizde memnun olmayan kişi sayısının azlığı nedeniyle anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

TABLO 9. Sporcuların yaptıkları spor dalından memnuniyet düzeyi ile SBSÖ' den aldıkları ortalama ve standart sapma puanları.

<b>MEMNUNİYET DÜZEYİ</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
ÇOK MEMNUN	58	75.85	8.57
MEMNUN	38	73.13	10.24
ORTA DÜZEYDE MEMNUN	15	75.20	8.87
MEMNUN DEĞİL	1	68.00	-
HİÇ MEMNUN DEĞİL	1	66.00	-



TOPLAM	113		
--------	-----	--	--

Sporcuların bu yılki performanslarını değerlendirmeleri istendiğinde ve SBSÖ' den aldıkları puanlarla karşılaştırıldığında anlamlı farklılaşmalar bulunmuştur ( $F_{(2,112)}=2.68$ );  $P \leq 0.05$

TABLO 10. Sporcuların bu yılki performansları ile SBSÖ'den aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları.

<b>BAŞARI DURUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
ÇOK BAŞARILI	20	78.80	8.01
BAŞARILI	84	78.99	9.13
BAŞARISIZ	9	72.11	10.49

Sporcuların antrenörleri tarafından değerlendirilmesinden sağlıklı bilgiler elde edilememiştir, çünkü antrenör ile sporcu arasındaki ilişkisi çok sınırlı ve kısa süreli olması nedeniyle birbirlerini iyi tanıyamamaktadırlar. Buna rağmen genel bir değerlendirme yapıldığında sporcunun branşına ilgisinin ve devamlılığının başarı açısından önemli bir faktör olduğu görülmekle birlikte denetim odağı açısından anlamlı farklılaşmalar görülmemektedir.

Değerlendirme formunu dolduracak antrenörlerin sporcuyu gerçekten uzun süreden beri çalıştıran, onun spor alanındaki performansını yeterince gözleme fırsatına sahip bir kişi olmasına dikkat edilmesi gerekir.

Ancak bu uygulamada antrenörlerin çeşitli nedenlerle (sadece Milli takımda antrenörü olma ya da başka bir kentte yaşama gibi) sporcuların performansını yeterince gözleme

fırsatı olmamaktadır. Bu durum Türkiye' deki spor yapma ve antrenör kullanma anlayışının bir sonucu olarak görülmektedir. Sırasıyla ( $F_{(3,112)}= 0.71; 0.98$  ).

Antrenörün sporcusunu değerlendirmesinde. sporcunun antrenörüne, arkadaşlarına ve çevresine uyumu ile SBSÖ' den aldığı puanlara bakıldığında anlamlı bir farklılaşmanın var olduğu görülmüştür. Bu farklılaşmalar sırasıyla ( $F_{(1,112)}= 6.34; 2.96$ ,  $P < 0.01$ ;  $P < 0.05$  ). Buradan hareket ile, spor alanında ilişkilerindeki uyum düzeyi ile denetim odağı arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Sporcunun kulüp ortamındaki uyumu; başarısını olumlu biçimde etkileyecek ve kulüpteki ilişkilerini kolaylaştıracaktır.

TABLO 11. Sporcuların antrenörlerine karşı tutum ve davranışlarının SBSÖ' den aldıkları puanlara göre ortalama ve standart sapmaları

<b>TUTUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
İYİ	92	75.71	8.98
KÖTÜ	21	70.24	8.98
TOPLAM	113		

TABLO - 12: Sporcuların arkadaşlarına ve çevrelerine uyumlarına göre SBSÖ' den aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları.

<b>ARKADAŞ VE ÇEVRESİNE UYUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
İYİ	81	75.62	8.91
KÖTÜ	32	72.34	9.62

Antrenör, sporcusunun başarı durumunu Türkiye genelinde değerlendirdiğinde, onun değerlendirilsiyle SBSÖ'den alınan puanlar arasında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır, yani antrenörün değerlendirmesine göre başarılı olan sporcuların daha içsel olduğunu söylememiz mümkün olmamaktadır ( $F_{(3,112)} = 0,59$  ). Yine antrenörün değerlendirme güçlükleri,yani ölçmedeki hata payı bu sonucun nedeni olarak görülmektedir. Sporcusunu gerçekten iyi tanıyan (onunla uzun süre beraber çalışan) bir antrenörün daha sağlıklı bir değerlendirme yapacağı kuşkusuzdur.

Bu nedenle ve başarılı ve başarısız sporcu ayırımı ayrıca araştırmacının kendisi tarafından da yapılmıştır. Araştırmada araştırmacının değerlendirmesi bu nedenle esas alınmıştır.

TABLO 13. Antrenörün değerlendirmesine göre, sporcunun Türkiye genelinde aldığı başarı ile SBSÖ' den aldığı puanların ortalama ve standart. sapmaları.

BAŞARI DURUMU	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
ÇOK BAŞARILI	28	72.85	8.94
BAŞARILI	50	75.32	9.28
ORTA DÜZ. BAŞARILI	28	75.68	8.97
BAŞARISIZ	7	73.57	11.31
TOPLAM	113		

### 3.1.2. Takım sporu dallarındaki sporculara ilişkin bulgular:

Yapılan analizler sonucunda takım sporcularının yaşları ile SBSÖ' den aldıkları puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $r=0.045$ ). Ancak bireysel sporcularda olduğu gibi ilişki ters yöndedir. Takım sporları için özellikle futbol örneklemimiz yeterince temsili olmamakla birlikte, yaşın önemli bir değişken olmadığı sonucuna varılabilir.

Takım sporu örnekleminin tümünü erkek futbolcular oluşturduğu için cinsiyet ile ilgili bir karşılaştırma yapmamız söz konusu olmamıştır.

Gelir ve eğitim düzeyi açısından takım sporcularının SBSÖ' den aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır. Sırası ile  $F_{(3,112)}= 1.40; 0.89$ ). Bu sonuç bireysel spor dallarından elde edilen sonuçlarla karşılaştırıldığında, bir farklılık görülmektedir.

Gelir düzeyi, bireysel spor dalları için önemli bir değişken iken takım sporcuları için böyle bir durum söz konusu değildir. Takım sporu yapan futbolcuların gelir düzeyi açısından diğer gruplara oranla daha iyi bir ekonomik durumda olmalarının, bu sonucu

ortaya çıkartmış olabileceği düşünülmektedir. Eğitim açısından ise her iki grupta da durum aynıdır.

<b>GELİR DÜZEYİ</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
DÜŞÜK GELİR DÜZ	6	71.29	11.75
ORTA GELİR DÜZ.	13	66.62	9.79
ORT. ÜSTÜ G. DÜZ.	36	72.30	10.10
YÜKSEK GELİR DÜZ.	6	68.07	5.57
TOPLAM	61		

TABLO - 14: Gelir düzeyine göre sporcuların SBSÖ' den aldıkları ortalama ve standart sapma puanları.

EĞİTİM DÜZEYİ	KİŞİ SAYISI	ORTALAMA	S. SAPMA
İLKOKUL	6	73.33	9.16
ORTAOKUL	13	66.54	11.08
LİSE VE DENGİ	36	69.81	9.31
YÜKSEK OKUL	6	17.83	5.31
TOPLAM	61		

TABLO - 15: Eğitim düzeylerine göre sporcuların SBSÖ' den aldıkları ortalama ve standart sapma puanları.

Sporcunun yaptığı spor dalıyla, uğraşma yılı arasındaki ilişki ters orantılı bulunmuştur. Yani daha uzun süre spor yapanların daha dış denetimli oldukları bulunmuştur ( $r = -0.19$ ). Ancak istatistiksel olarak bu korelasyon değeri anlamlı değildir ( $t = 0.1938$ ). Bu nedenle yorumlanamamaktadır. Bu sonuç bireysel spor dallarında elde edilen sonuçla aynı yöndedir.

Bir kulübe ait olma yılı ile SBSÖ' den alınan puanlar arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $r = 0.23$ ,  $t = 1.82$ ;  $P(0.05)$ ). Bireysel spor dallarında ise bunun tersinin geçerli olduğu hatırlanacaktır. Ancak bu anlaşılır bir durumdur, her hangi bir kulübe ait olma takım sporcuları için daha önemlidir. Bu nedenle, olumlu bir ilişkinin bulunmuş olması beklentimizi doğrulamıştır.

Sporcu kendisinin Türkiye düzeyindegi ve takım içindeki başarı durumunu değerlendirdiğinde SBSÖ'den aldığı puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $r = -0.06$ ;  $r = -0.22$ ). Bu sonuç bireysel spor yapan sporculardan elde edilen sonuçlarla uyusmaktadır.

Yaptığı spor dalından memnuniyeti ve bu yılki performansı ile SBSÖ' den aldığı puanlara bakıldığında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır, ( $F_{(1,60)}= 0.10$ ;  $F_{(4,60)}= 0.34$ ). Bu sonuçlardan ilki bireysel spor dalındaki sonuçla uyuşmaktadır. İkincisi ise uyuşmamaktadır.

Bireysel spor dalında sporcunun kendi performansını değerlendirışı ile SBSÖ' den elde ettiği puan sınırda da olsa anlamlı farklılaşma gösterirken, takım sporcularında bu farklılaşma görülmemektedir.

Takım sporcularının, antrenörleri ile çalışma sürelerinin çok sınırlı olması nedeniyle, antrenörlerden, sporcu hakkında elde edilen bilgilerin, genel bir değerlendirmeden daha fazla bir bilgi veremeyeceği düşünülmektedir.

Antrenöre karşı tutum, takım arkadaşlarına ve çevresine uyumuna bakıldığında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır. Sırasıyla ( $F_{(1,60)}= 2,01$ ;  $2.12$ ,  $P < 0.05$ ). Bu sonuçlar da bireysel sporculardan elde edilen sonuçlarla uyuşmaktadır.

TABLO - 16: Takım sporcularının antrenörüne karşı tutmları ile SBSÖ' den aldıkları ortalama ve standart sapma puanları.

<b>ANTRENÖRE KARŞI TUTUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
İYİ	38	70.97	10.12
KÖTÜ	23	67.48	7.79
TOPLAM	61		

TABLO - 17: Takım arkadaşlarına ve çevrelerine uyumu ile SBSÖ' den alınan ortalama ve standart sapma puanları.

<b>TAKIM ARKADAŞLARINA VE ÇEVRESİNE UYUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
İYİ	37	71.05	10.98
KÖTÜ	24	67.50	5.82
TOPLAM	61		

Türkiye genelinde sporcunun başarı durumu antrenörü tarafından değerlendirildiğinde SBSÖ' den elde edilen puanlar ile aralarında anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Bunun nedeni olarakta antrenörlerin sporcularını yeterince gözlemleyemeyişi olabileceği düşünülmektedir.



Bireysel spor yapan başarılı ve başarısız sporcuların denetim odağı puanları açısından farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması amacı ile yapılan t testi sonucunda anlamlı farklılaşma bulunamamıştır. Ancak başarılı sporcuların ortalaması 75.28, başarısız sporcuların ise 73.90 yani daha düşüktür. Yalnız standart sapmalarının genişliği nedeniyle anlamlı farklılaşma görülmektedir.

TABLO 18. Bireysel spor yapan başarılı ve başarısız sporcuların Ortalama ve Standart Sapmaları

<b>BAŞARI DURUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
BAŞARILI	65	75.28	9.60
BAŞARISIZ	48	73.90	8.65
TOPLAM	113		

Takım sporu dallarında başarılı ve başarısız sporcuların denetim odağı puanları açısından farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması amacı ile yapılan t testi sonucunda  $P < 0.05$  düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur (  $t (57.2) = 2.22$  ;  $P ( 0.05 )$  ).

Bu nedenle takım sporlarında denetim odağı açısından başarılı ve başarısız sporcular arasında anlamlı farklılaşma olduğu düşünülmektedir. Yani başarılı sporcular, başarısız sporculara oranla daha içsel denetimli görülmektedir.

<b>BAŞARI DURUMU</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
BAŞARILI	33	72.10	10.20
BAŞARISIZ	28	66.97	7.72

TOPLAM	61		
--------	----	--	--

TABLO 19. Takım sporu yapan başarılı ve başarısız sporcuların Ortalama ve Standart Sapmaları.

Bireysel ve takım sporu yapan sporcular için SBSÖ puanlarının farklılaşp farklılaşmadığının saptanması amacı ile yapılan t testi sonucunda.  $P < 0.001$  düzeyinde anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur.

TABLO 20. Bireysel ve takım sporu yapan sporcuların SBSÖ puanlarının ortalama ve standart sapmaları,

<b>SPOR DALI</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>ORTALAMA</b>	<b>S. SAPMA</b>
BİREYSEL	113	74.69	9.19
TAKIM	61	69.66	9.40
TOPLAM	174		

## SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada sporcunun başarısını öngörme açısından önemli olan denetim odağının gelecek araştırmalarda kullanılabilirliği tartışılmıştır. Bu amaçla Türk popülasyonu için güvenilirliği belirlendikten sonra çeşitli demografik değişkenler ve sporcu ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir. Bireysel ve takım sporcuları için, başarı ve başarısız sporcuların denetim odakları arasında farklılaşmalara bakılmıştır.

Elde ettiğimiz bu sonuçlara göre; cinsiyet faktörünün bireysel spor dalları için önemli bir değişken olmadığı bulunmuştur. Genelde literatürde cinsiyet önemli bir değişken olarak gözlenmiş ise de Crandall (1962) spor alanında cinsiyet farkı gözetmeksizin her birey için amacın aynı olması (başarmak) nedeniyle farklılaşmanın görülmediği düşünülmektedir. Sporcunun yaşı, bireysel spor yapan sporcularda ters yönde bir farklılaşma göstermiştir. Takım sporcularında ise yaş önemli bir faktör olarak görülmemiştir.

Gelir düzeyi ve Eğitim düzeyi açısından genelde bir farklılaşma bulunmamıştır. Yalnız bireysel sporcularda gelir düzeyi yükseldikçe sporcunun daha içsel denetimli olduğu bulunmuştur. Eğitim düzeyinin sporcularımız için yeterince belirleyici bir değişken olmayışı çarpıcı bir bulgu olarak yorumlanacağından, bu konunun çok daha ayrıntılı olarak incelenmesi zorunludur.

Yapılan spor dalı açısından, bireysel spor dallarında eskrim ve cimnastik sporları ile uğraşanların, kayak ve atletizm dallarındaki sporculara oranla daha içsel denetim eğilimli oldukları görülmüştür.

Spor yılı açısından bireysel spor dallarında olumsuz yönde, kulüp yılı açısından takım sporcularında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur.

Bireysel ve takım sporlarında, yaptıkları spor dalı açısından içsel denetim niyetlerine bakıldığında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır.

Sporcuların bu yılki performanslarını değerlendirdikleri durumlarda bireysel spor dalları ile uğraşanlar için denetim odağı puanları açısından bireysel spor yapanlarda anlamlı farklılaşmalar bulunmuştur, takım sporlarında bulunmamıştır.

Antrenörün değerlendirmesinde ise; sporcunun antrenörüne ve arkadaşlarına karşı davranışları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Antrenörlerin Türkiye genelinde sporcularını değerlendirmeleri ile sporcuların ölçekten aldıkları puanlar arasında bir farklılaşma görülmemiştir.

Bu sonuçlardan hareketle; Bundan sonraki yapılabilecek çalışmalarda yaş ve gelir düzeyi değişkenlerinin dikkate alınmasının gerektiği düşünülmektedir. Bireysel spor dalları arasında sporcuların aldıkları puanlar açısından farklılaşmalar dikkate alındığından her spor dalı için bu tür denetim odağı çalışmalarının ayrı ayrı değerlendirilmesi daha doğru düşünülebilir. Nitekim literatürdeki bulgulara baktığımızda kayak sporu ile uğraşan bireysel sporcular diğer bireysel spor dallarında olduğu gibi başarı ve başarısızlıklarını çoğu zaman dışsal nedenlere yüklemişlerdir (Auvergne, 1983).

Spor yılı ve kulüp yılının çok belirleyici değişkenler olmadığı görülmüştür, bunlardan bazıları anlamlı çıkmakla birlikte düşük bulunmuştur. Bunun nedeni Türk toplumunun sosyo kültürel yaşamının bireyin içsel davranmasına elvermeyen bir yapıda olmasıdır. Şöyleki; spor yaşamına idealistçe başlayan bir kişi sosyo kültürel müdahalelerden etkilenerek, daha çok dışsal faktörlere göre davranma eğilimi göstermektedir. Herşeyden önce beraber çalışabileceği antrenör sayısı ve kendisine ekonomik yönden büyük destek verecek kulüp sayısı çok kısıtlı olduğundan onlara bağımlı olacaktır.

Antrenör bilgi formu, antrenörlerin sporcularını tanıma fırsatı bulamadıkları için Türkiye genelinde güvenilir bulunmamıştır. bu nedenle antrenörün sporcuyu değerlendirmesi yerine araştırmacının sporcunun başarısını değerlendirmesi (başarılı başarısız) kriter olarak alınmıştır. Buna rağmen antrenör, sporcunun, antrenörüne ve arkadaşlarına karşı davranışlarını değerlendirmede, içsel denetimli sporcuların ilişkilerde dışsal denetimlilere oranla daha uyumlu oldukları gözlenmiştir. Buradan hareketle denetim

odağının sporcunun, takımına ve spor ortamına uyumunu öngörebilen bir değişken olduğu söylenebilir.

Bireysel spor dallarındaki başarılı ve başarısız sporcuların denetim odağı arasında anlamlı farklılaşmalar bulunmamıştır ama yinede başarılı sporcuların ortalama puanları başarısız sporculara oranla daha yüksek bulunmuştur.

Takım sporcularında ise başarılı ve başarısız sporcular arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Başarılılar, başarısızlara oranla daha içsel denetimli olarak görülmüştür.

Bireysel ve takım sporu yapanların Sporda Başarı Sorumluluğu Ölçeğinden (SBSÖ) aldıkları puanlar arasında belirgin farklılaşmalar bulunmuştur, bu durum hem literatür ile uyuşmakta ve hem de bireysel ve takım sporlarının doğasına uyarak hipotezimizle uyuşmaktadır.

Son söz olarak, yaptığımız bu çalışma literatürdeki durumun Türkiye örneklemini için doğrulanmış olduğunu göstermiştir.

## KAYNAKÇA

1. ACAR, G. ŞAHİN, D.: Türkiyede Sosyal Değişme Odağında Sosyal Psikolojinin Çelişimine Bir Bakış. 1985, ss.21 39.
2. ALLMER, H.: Untersuchung zur Motivations und Beanspruchungslage bei Handballspielern. BAD HÖTTBACH 1976,ss.160 163.
3. ALLMER, H.: Ursachenerklärung und Handlungszufriedenheit im Sport, Hofmann, SCHORNDORF 1978.
4. ALLMER, H.: Diagnostik der Ursachenerklärung im Handlungsfeld Sport, Kapitel.4, 1989, ss.40 46.
5. AUVERGÈNE, S.: Motivation and Causal Attribution for High and Low Achieving Athletes, International Journal of Sport Psychology, 1983.
6. BIALER, I.: Conceptualization of Success and Failure in Mentally Retarded and Normal Children, Journal of Personality,1961.
7. BIERHOFF ALFERMANN, D.: Ursachenerklärung für Erfolg und Misserfolg bei Einem Schwimmttkampf, Aktuelle Probleme der Sportpsychologie, 1979, ss.97-107.
8. BIERHOFF ALFERMANN, D.: Unerklärbarkeit des misserfolges, Zeitschrift für Sozialpsychologie 1980, ss.60 - 68.
9. BİLGİN, N.: Sosyal Psikolojiye giriş, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.48, İZMİR 1988, ss.151- 173.
10. BIRD, A.M.: Self Versus Team Attributions, In: Research Quarterly for Exercise and Sport,1978.,Vo1.49, ss.260 268.
11. COX, R.M.: Sport Psychology Concepts and Applications, Dubuque, IOWE 1987, ss.176 205.
12. CROWNE, D. LİYERANT, S.: Conformity under Varying Conditions of Personal Commitment, Journal of Personality and Social Psychology, 1963, ss.547 555.
13. DAVIS, W.L. DAVIS, D.E.: Internal External Control and Attribution of Responsibility for Success Failure,1972, ss.123 136.
14. DÖNMEZ, A.: Çevre Büyüklüğü ve 10 12 Yaş İlkokul Çocuklarında Denetim Odağı,Pisikoloji dergisi, Temmuz 1985,ss.7 14.
15. DÖNMEZ, A.: Kendine Saygı ve Üç Değişken, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,ANKARA 1986.
16. DUGUİN, A.: Sosyal Psikoloji, Ara Yayıncılık 25, Büyük Dizi, İSTANBUL 1989.
17. DUGUİN, M.E: Attributions Made by Children in Coeducational Sport Settings, Psychology of Motor Behavior and Sport,1977, ss.462 469.
18. ESSER, F.L. : Ursachenerklärung und Zufriedenheit von Basketball spielern nach einem verlorenen Spiel, KÖLN 1984.

19. FOSTER, C. MARUYAMA, G.: Convergent and Incremental Effects of Cohesion on Attributions for Self and Team, *Journal of Sport Psychology*, 1980, ss.181 194.
20. FRANKLIN, R.D.: Youth's Expectancies about Internal versus External Control of Reinforcement Related to N Variables, 1963.
21. FRIEZE, I. MC HUGH, M.C. DUGUIN, M: Causal Attribution for Woman and man and Sport Participation, Paper Presented at the Annual Meeting of the American Psychology Association, WASHINGTON 1976.
22. HALLIWEL, W.R.: *Psychology of Motor Behavior and Sport*, 1979
23. HEIDER, F. : *Social Perception and Phenomenal Causality*, *Psychological Review*, no.51, 1944, ss.358 374.
24. HEIDER, F.: *The Psychology of Interpersonal Relations*, NEW YORK 1958.
25. NILD, W.: *Ursachenerklärung guter und schlechter Schulnote aus der Sicht von Schülern und Lehrern*, *Diplanarbeit der Deutschen Sporthochschule*, KÖLN 1976.
26. HOFMANN, W.: *Empirische Untersuchung zur Ursachenerklärung der Sportnote aus der Sicht von Schülern und Lehrern*, *Diplomarbeit der Deutschen Sporthochschule KÖLN* 1976.
27. ISO AHOIA: *A Test of the Attribution Theory of Success and Failure with Little League Baseball Players*, 1975.
28. JONES, Y.C.: *Review of the Internal External Control Construct as a Personality Variable*, 1971.
29. JOHN, P.R. PHILIP, R.S.: *Measures of Social Psychological Attitudes*, 1973. ss.169 174.
30. KAĞITÇIBAŞI, Ç.: *Çocuğun Değeri, Türkiye'de Dengeler ve Doğurganlık*, ISTANBUL 1981.
31. KATKOVSKY, W.: *Parental Antecedents of Children's Beliefs in Internal External Control of Reinforcements in Intellectual Achievement Situations*. *Child Development* 28, 1967, ss.765 776.
32. XOSMANN, J.: *Auswirkung von wiederholtem Erfolg auf die Ursachenklärung und Handlungszufriedenheit sowie auf die Leistungserwartung*, *Diplomarbeit der Deutschen Sport hochschule*, KÖLN 1976.
33. KRAMPEN, G.: *Differentialpsychologie der Kontrollüberzeugungen*, *Verlag für Psychologie*, GÖTTINGEN 1982, ss.14 19
34. KURT, C.: *Çocuklarda Denetim Odağı ölçęği Uygulaması*, E.ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İZMİR 1988.
35. LEFEBVRE, L.M.: *Achievement Motivation and Causal Attribution in Male and Female Athletes*, *International Journal of Sport Psychology*, 1979, ss.31 41.
36. LEFCOURT, H.M.: *Internal Versus External Control of Reinforcement*, *Psychological Bulletin*. 1966, ss.206 220.



37. LEFCOURT, H.M.: Locus of Control; Current Trends in Theory and Research, LAWRENCE 1976.
38. MARK, M.M. MUTRIÉ, N. BROOK. D. R. HARRIS, D.V. : Causal Attributions of Winners and Losers in Individual Competitive Sports; Toward a Reformulation of the Self Serving bias., Journal of Sport Psychology, 1984 ss.184 195.
39. MC ARTUR, I..A.: Luck is alive and well in New Haven, Journal of Personality and Social Psychology, 1970, ss.316 318.
40. MC AULEY, A. RUSSEL, D. GROSS, J.B.: Affective Consequences of Winning and Losing; An Attributional Analysis., Journal of Sport Psychology 1983, ss.278 287.
41. MC AULEY, E. GROSS, J.D.: Perceptions of Causality in Sports; Journal of Sport Psychology, 1983, ss.72 76.
42. McCLELLAND, D.C. ATKINSON, J.W.: An Introduction to Motivation, D. Van Nostrand Company, NEW YORK 1964.
43. MC AULEY, P.E. CRONDALL, V.C: Beliefs in Internal External Control of Reinforcements, and Academic Performance, Child Development, 1968.
44. MC HUGH, M.C. Et. Al.: Beliefs about Success and Failure; Attribution and the Female Athlete Woman and Sport, PHILADELPHIA 1976.
45. MINTON, H.L.: Power as a Personality Construct, Academic Press, NEW YORK 1967.
46. NITSCH, J.R. ALLMER, H.: Entwurf eines Prozessmodells der Leistungsmotivierung, Beanspruchung im Sport, Frankfurt/Main 1976.
47. ÖZYÜREK, M.: Birlikte ve Ayrı Eğitim Etkililiği, Ankara niver. Eğitim Fakültesi Yayınları, No. 123, ANKARA 1987.
48. PALENZUELLA, D.L.: Critical Evaluation of Locus of Control, Towards a Reconceptualization of Construct and Its Measurement. Psychological Reports, V.54, 1964, ss.683 709.
49. PHARES, E.J.: Relationship of Internal External Control to Defensive Preferences. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1974, ss.874 878.
50. PHARES, E.J. : Locus of Control Impersonality, General Learning Press, MARISLOW 1976.
51. ROBERTS, G.C. PASCUZZI, D.: Causal Attributions in Sport., Journal of Sport Psychology, 1979, ss.203 211.
52. ROTTER, J.B.: Social Learning and Clinical Psychology, NEW YORK 1954.

53. ROTTER, J.B.: Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement, Psychological Monographs Vol. 80, 1966.
54. ROTTER, J.B.: External Control and Internal Control., Psychology Today., 1971, ss.37 42 , 58 59.
55. ROTTER, J.B. CHANÇE, J.E. PHARES, E.J.: Applications of a Social Learning Theory of Personality., NEW YORK 1972.
56. RUSSEL, D.: The Causal Dimension Scala., A Measure of How Individuals Perceive Causes., Journal of Social Psychology, 1982, 42, ss.1137 1145.
57. SCANLAN, T.K. PASSER, M.W.: The Attributional Responses of Young Female Athletes after Winning, Tying and Losing, Research Quarterly of Exercise and Sport, 1980, ss.675 684.
58. SCHOLLE, P.: Ursachenerklärung von Erfolg, Eine vergleichende Untersuchung zur Kausalattribution nach zwei aufeinanderfolgenden erfolgreichen Wettkämpfen bei Mannschaften. Diplomarbeit der Deutschen Sporthochschule KÖLN 1976.
59. SCHEIDLER, U.: Ursachenerklärung für Erfolg und Misserfolg im Sport eine Literaturanalyse., Diplomarbeit der DSHS., KÖLN 1986.
60. SEEMANN, M. ENANS, J.: Alienation and Learning in Hospital Setting., American Sociological Review. 27, 1962, ss.772 782.
61. SMITH, R.E.: Changes in Locus of Control as a Function of Life Crisis Resolution. Journal of Abnormal Psychology, 1970, ss.308 332.
62. SPINK, K.S.: Attribution and Athletics., Unpublished master's thesis., University of Western, ONTARIO 1977.
63. SPINK, K.S.: Ambiguity of Outcome and Causal Attributions, Journal of Sport Psychology, 1980, ss.237 244.
64. STRICKLAND, B.R.: Internal External Control of Reinforcement Personality Variables in Social Behavior., NEW JERSEY 1977.
65. STRICKLAND, B.R.: Internal External Expectancies and Health Related Behaviors, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1977, 45, ss.1192 1211.
66. TANNENBAUM, G.: Attribution of Causality in Sport Events., Validation of The Wingate Sport Achievement Responsibility Scale, WEINGARDEN, G. Journal of Sport Psychology, 1984, ss.430 439.
67. TANNENBAUM, G.: The Relationship Between Sport Achievement

- DAVID, F.                    Responsibility, Attribution and Related Situational Variables., International Journal of Sport Psychology, Vol.16 No.4, 1985.
68. THROOP, G.: External vs. Internal Attribution in Team and Individual Athletics., Measured by the Igingat2 Athletic Achievement Responsibility Inventory, 1983.
69. THROOP, W.F.: Locus of Control, a Bibliography, Psychological Reports  
MAC DONALD, A.P. 28. 1971, ss.175 190.
70. WALTER, IC.H.: Kausalattribution von Erfolg und; Aisserfolg eine vergleichende Untersuchung bei Einzelsportlern. Diplomarbeit der DSHS. KÖLN 1977.
71. WEINER, B. and: Perceiving the Causes of Success and Failure., General Et.All. Learning Press. NEW YORK 1971.
72. WEINER, B.: Theory of Motivation from Mechanism to Cognition., CHICAGO 1972.
73. WEINER, B.: Achievement Motivation and Attribution Theory MARRISTOWN 1974.
74. WEINER, B.: A Theory of Motivation for Some Classroom Experiences Journal of Educational Psychology., 1977, ss.3 27.
75. ZAJONC, R.B.: Social Enhancement and Impairment of Performance in the Cockroach., Journal of Personality and Social Psychology., 1959, ss.83 92.

- 1= Sadece A  
2= Daha çok A ama aynı zamanda B  
3= Hem A, hem B eşit  
4= Daha çok B ama aynı zamanda A  
5= Sadece B

## BİREYSEL SPORLAR

- |   | 1                     | 2                     | 3                     | 4                     | 5                     |
|---|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|
| 1. Antrenörünüz sizi eleştirdiğinde bunun nedeni;<br>A. Onun eleştirisini hak etmiş olmamdadır,<br>B. Antrenörler bazen sporcularını eleştirmelidirler.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 2. Yarışmalarda çoğu kez başarısızlığa uğrarsam, bu;<br>A. Karşılaşmalara yeterince hazırlanamadığımdandır,<br>B. Rakiplerimin benden daha iyi olmalarındandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 3. Kulübünüzün yöneticileri, yeterince akıllı olmadığınızı söylediklerinde bu;<br>A. Sizin akıllıca, zekice bir şey yapmış olmanızdandır,<br>B. Onların sizi kıskanmasındandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 4. Riski göze alıp yeni bir taktik ya da teknik uyguluyarak başarılı olmanız durumunda, bunun nedeni;<br>A. Rakipleriniz bilinen tekniklerle yetinip yeni teknikler aramamalarındandır,<br>B. Yeni taktikler teknikler bulmada ve uygulamada yetenekli olmanızdandır. | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 5. Bir yarışmada seyirciler siz olumlu tezahüratta bulunuyorsa bu;<br>A. Sizi takdir ettiklerindendir,<br>B. Gerçekten de zekanızı gösteren bir şey yapmış olmanızdandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 6. Yarışmalarda sizden beklenenin üstünde bir sonuç almış iseniz bunun nedeni;<br>A. Yarışmalarda özel bir çaba harcamış olmanızdandır,<br>B. Çevre ve ortamın bu yarışmalara daha uygun olmasındandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 7. Önemli bir yarışma için iyi hazırlanmış, ama başarısız olmuşsanız bunun nedeni;<br>A. Sizin elinizde olmayan nedenlerden kaynaklanmaktadır,<br>B. Sizin yeterince hazırlanmamış olmanızdandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 8. Bir yarışmada rakiplerinizi oyuna getirip başarılı olduğunuzda bunun nedeni;<br>A. Onların sizden daha dikkatsiz davranmalarından kaynaklanmaktadır,<br>B. Sizin yeterince hazırlanmamış olmanızdandır.  | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 9. Bir antrenman size çok zor gelmektedir, bunun nedeni;<br>A. Daha önceki antrenmanlarda yeterince çalışmamış olmanızdandır,<br>B. Antrenörünüz sizden olağanüstü bir çaba harcamanızı istediğindendir.  | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 10. Bir yarışmada başarısızlığa uğramışsanız bunun nedeni;<br>A. Bu yarışmanın sizin için çok güç olmasındandır,<br>B. Antrenmanlarda yeterince çaba sarfetmiş olmanızdandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 11. Kulübünüzün üyeleri sizin zeki ve akıllı bir sporcu olduğunuzu söylediklerinde bu;<br>A. Sizi gerçekten takdir ettiklerindendir,<br>B. Gerçekten zekanızı gösteren bir şey yapmış olmanızdandır.  | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |

- |   | 1                     | 2                     | 3                     | 4                     | 5                     |
|---|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|
| 12. Size göre başarısız bir yarışma ya da karşılaşma;<br>A. Antrenörü ya da seyirciyi tatmin etmeyen bir yarışmadır,<br>B. Kendi yeteneğinizi ortaya iyi bir şekilde koymadığınız bir yarışmadır.                         | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 13. Antrenörünüzün sizden daha fazla çalışma istememesi;<br>A. Onun, sizin başarılı olup olmamanızı umursamamasındandır,<br>B. Sizin antrenmanlarda zaten elinizden geleni yapmanızdandır.                                | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 14. Yarışmalarda başarısız olduğunuzda bunun nedeni;<br>A. Yarışma ortamının iyi olmamasıdır,<br>B. Yarışma öncesinde düzensiz bir yaşam sürmenizdir.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 15. Takım arkadaşlarınız size iyi bir oyun çıkardığınızı söylediklerinde;<br>A. Sizin çok yetenekli bir sporcu olmanızdandır,<br>B. Bu onların iyi bir arkadaş olmalarındandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 16. Arkadaşlarınız, başarısız bir sporcu olduğunuzu söylediklerinde;<br>A. Bu onların iyi bir arkadaş olmalarındandır,<br>B. Sizin gerçekten yetenekli olmanızdandır.   | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 17. Sporda iyi sonuçların alınması genellikle;<br>A. Sporcuların kişisel çabalarından ileriye gelmektedir,<br>B. Şahıs ya da elde olmayan faktörlere bağlıdır.  | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 18. Yarışmayı umulmadık bir şekilde kaybederseniz bu;<br>A. Elde olmayan nedenlerin sizi oldukça olumsuz etkilemesindedir,<br>B. Bu yarışmada yeterince çaba sarfetmediğinizdendir.                                       | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 19. Seyirciler yarışmada size tezahürat yapmadıkları zaman bunun nedeni;<br>A. Sizin bu yarışmada yeterince başarılı olmmanızdır,<br>B. Seyircilerin sporculara tezahürat yapmak zorunda olmamalarındandır.               | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 20. Yarışmada riske girerek her türlü taktiği denemenize rağmen sonuçta başarısız olmuş iseniz;<br>A. Rakibinizin sizden daha uyanık olmasındandır,<br>B. Taktiğinizi daha önceden iyice düşünüp uyguluyamadığınızdandır. | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 21. Sportif yarışmalarda başarısızlığın en belirgin nedeni;<br>A. Yarışma imkanı, durumu ve hava koşullarının olumsuzluğudur,<br>B. Sporcunun yetenek ve hünelerinin yetersizliğidir.                                     | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| 22. Sportif karşılaşmalarda başarısızlıklar;<br>A. Sporcuların yeterli çaba sarfetmeden hazırlanmalarındandır,<br>B. Şanssızlık ya da elde olmayan nedenlerdendir.  | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |

## TAKIM SPORLARI

	1	2	3	4	5
1. Antrenörünüzün sizi öven sözler söylemesinin nedeni; A. Antrenörler genellikle sporcularını överek teşvik etmek isterler, B. Sizin bu övgüyü hak etmiş olmanızdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
2. Antrenörünüzün söylediklerini kavramada zorluk çekiyorsanız, bunun nedeni; A. Antrenörün söylediklerini yeterince önemsemememdemdir, B. Antrenörün kendisini doğru dürüst anlatamamasındandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
3. Önemli bir sportif karşılaşma için iyi hazırlanmış ama başarısız olmuşsanız, bunun nedeni; A. Yeterince hazırlık, antrenman yapmamış olmanızdır, B. Sizin kontrolünüzün dışındaki nedenlerden dolayıdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
4. Sporda iyi sonuçlar genellikle; A. Şans ya da elde olmayan nedenlerden dolayıdır, B. Sporcuların kişisel çabalarından dolayıdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
5. Bir karşılaşmada rakiplerinizi oyuna getirip yendiğinizde; A. Sizin oyunu daha önceden başarılı bir şekilde planlamış olmanızdır, B. Bu onların sizden daha dikkatsiz davranmasındandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
6. Takım arkadaşlarınıza yarışmada ne yapmanız gerektiğini açıklamış ve o da buna uyum sağlamış ise, bu; A. Açıklamalarının çok açık ve ikna edici olmasındandır, B. Arkadaşınızın zeki ve çabuk kavrayan bir kişi olmasındandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
7. Antrenörünüz sizi esas kadroya almış ise, bu; A. Antrenmanlarda iyi çalışıp hazırlanmış olmanızdır, B. Sizi yararlı bir sporcu olarak gördüğü içindir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
8. Takım arkadaşlarınız bir karşılaşmada sizin yeterince becerikli olmadığınızı iddia ettiklerinde, bu; A. Sizi kıskandıklarından dolayıdır, B. Sizin gerçekten beceriksiz davranmış olmanızdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
9. Bir karşılaşmada, daha önce planlanmış taktiği uygulama konusunda sizden bekleneni vermemiş iseniz, nedeni; A. Karşılaşmada elinizden yapmamış olmanızdır, B. Arkadaşlarınızın sizi yeterince desteklemediklerindedir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
10. Rakiplerinizden sıyrılmayı, onları geçmeye çalıştınız fakat hep başarısız olduğunuzda; A. Bu, onların sizden daha dikkatli davranmalarındandır, B. Oyunu önceden iyi bir şekilde planlamış olmanızdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
11. Size göre bir karşılaşmada başarılı olmanın nedeni ? A. Sizin yeteneklerinizi iyi sergilemiş olmanızdır, B. Takım elemanlarının aralarında iyi anlaşmalarındandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

	1	2	3	4	5
12. Antrenörünüzün verdiği taktikleri hatırlayamadığınızda bu; A. Antrenörün taktikleri açık bir şekilde anlatamamasındandır, B. Sizin bu taktikleri önemli olmadığını düşünmenizdir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
13. Karşılaşmada riske girerek alışılmıştın dışında yeni bir taktik uygulayıp başarılı olmuş iseniz bunun nedeni; A. Rakip takım oyuncularının sizin oyununuza karşılık vermemelerinden dolayıdır, B. Oyun sırasında yeni taktikler geliştirme ve uygulama yeteneğinizdir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
14. Antrenörünüzün sizi esas kadroya seçmediğinde, bu; A. Takımda olumsuz bir etki yapacağınızdü düşündüğünüzdür, B. Gerçekten, yeterince hazırlanmadığınız içindir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
15. Antrenörünüz daha fazla çaba göstermeniz yolunda bir istekte bulunmadığında; A. Bu, onun, takımın başarılı olup olmamasını önemsememesindedir, B. Zaten elinizden gelen tüm çabayı sarfettiğinizden dolayıdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
16. Antrenmanlarda efor sarfetmeyi zor bulduğunuzda bunun nedeni; A. Antrenörünüzün sizden her zamankinden daha fazla bir çaba talep etmesindedir, B. Bir önceki antrenmanda yeterli düzeyde çaba sarfetmediğinizdir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
17. Arkadaşlarınız, sizin iyi bir sporcu olduğunuzu söylediklerinde; A. Sizin çok yetenekli bir sporcu olmanızdan dolayıdır, B. Bu onların çok iyi bir arkadaş olmalarındandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
18. Antrenörünüz sizi eleştirmiş ise, bu; A. Antrenörler bazen sporcularını eleştirmelerinden dolayıdır, B. Gerçekten bu eleştiriyi hak etmiş olmanızdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
19. Bir karşılaşmada seyirciler size olumlu tezahüratta bulunuyorlarsa, bu; A. Sizin gerçekten iyi bir sporcu olmanızdır, B. Seyirciler genellikle sporculara destek olup, teşvik ettiklerindedir.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
20. Antrenörünüzün talimatlarını iyi bir şekilde kavramış olmanız; A. Antrenörün çok açık bir şekilde açıklama yapmasındandır, B. Sizin antrenörünüzün talimatlarını ciddiye almanızdır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
21. Bir antrenmanın siz çok kolay gelmesinin nedeni; A. Sizin önceki çalışmalarda çok çab sarfetmiş olmanızdır, B. Antrenörünüz, bu çalışmayı her zamankinden daha hafif tuttuğundandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
22. Yarışmada seyirciler size olumsuz tezahüratta bulunuyorlarsa; A. Bu, seyircilerin sevmedikleri sporculara genellikle olumsuz tezahürat etmelerindedir, B. Benim gerçekten iyi bir sporcu olmamamdandır.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

## ANTRENÖR ANKET FORMU

1. Antrenörün adı soyadı:..... 2. Kulübün adı:.....
3. Sporcunun adı soyadı:.....
4. Sporcuyu ile ne zamandan beri birlikte çalışıyorsunuz..... yıl..... ay'dan beri,
5. Sporcunun branşına olan ilgisi ne düzeydedir ?  
Oldukça ilgilidir.....   
Orta düzeyde ilgilidir.....   
İlgisizdir.....
6. Sporcunuzun antrenmanlara devam durumu nasıldır ?  
Antrenmanları hiç aksatmaz.....   
Bazen aksatır.....   
Çoğu zaman devamsızdır.....
7. Takım arkadaşları ve çevresine uyumu nasıldır ?  
Çok uyumludur.....   
Orta düzeyde uyumludur.....   
Uyumsuzdur.....
8. Siz antrenörüne karşı tutumu nasıldır ?  
Çok iyidir.....   
Orta düzeyde iyidir.....   
Kötüdür.....
9. Kendi kategorisine göre sporcunuzun Türkiye genelinde başarı düzeyi nasıldır ?  
Oldukça başarılıdır.....   
Orta düzeyde başarılıdır.....   
Başarısızdır.....
10. Size göre sporcunuzun başarı ya da başarısızlığını aşağıdaki faktörlerden hangisi daha çok etkiliyor önem sırasına göre (Örn. 1, 2, 3, vs. sıralı olarak) yazınız.
- Sporcum başarılı / başarısız olduğunda, nedenini;  
Şans ya da tesadüfe..... ( )  
Yetenek ve kabiliyet düzeyine..... ( )  
Yarışmanın kolay ya da güç olmasına..... ( )  
Çaba ve çalışmaya..... ( )  
Saha ve tesis imkanlarına..... ( ) yüklenmektedir.



## SPORCU ANKET FORMU

1. Adı soyadı:..... 2. Doğum tarihi ve yeri:.....
3. Cinsiyeti: Erkek  Bayan  4. Asıl mesleği:.....
5. Kardeş sayısı:..... 6. Ailenin aylık net geliri:.....
7. Eğitim durumu: İlkokul  Ortaokul   
Lise ve dengi  Yüksekokul
8. Uğraştığı spor dalı:..... 9. Yarışmacı olarak kaç yıldır:.....
10. Bu kulüpteki spor yılı:..... 11. Haftalık antrenman gün sayısı:.....
12. Haftalık ortalama antrenman saati:.....
13. Almanya genenğinde branşınızdaki durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz ?  
En iyilerdenim   
Orta düzeyde bir sporcuyum   
Başarısız bir sporcuyum
14. Kendi takımınızdaki diğer sporculara göre başarınızı nasıl görüyorsunuz ?  
En iyilerdenim   
Orta düzeyde bir sporcuyum   
Başarısız bir sporcuyum
15. Yaptığım spor dalından;  
Çok memnunum   
Orta düzeyde memnunum   
Hiç memnun değilim
16. Genel olarak bu yılki performansımı şöyle değerlendiriyorum;  
Çok başarılıyım   
Orta düzeyde başarılıyım   
Başarısızım
17. Başarı ya da başarısızlığınızı aşağıdaki nedenler ne ölçüde etkiliyor ?  
Önemlisinden başlayarak 1, 2, 3, 4, 5 ... şeklinde sıralayınız;

### Başarılılar:

Başarılıydım çünkü;  
Yarışma benim için çok kolaydı ( )  
Yetenekliyim kazanmam normaldir ( )  
Şanslıydım tesadüfen öyle oldu ( )  
Saha, tesis çok iyiydi ( )  
Varsa diğer faktörler ( )  
Lütfen belirtiniz.....  
.....  
.....

### Başarısızlar:

Başarısızdım çünkü;  
Yarışma benim için çok güçtü ( )  
Yeteneksizim ( )  
Şanssızdım ( )  
Saha ve tesis kötüydü ( )  
Varsa diğer faktörler ( )  
Lütfen belirtiniz.....  
.....  
.....